

MAGNI FELICIS ENNODII

¹ DITIONES.

DICTIO PRIMA,

²IN NATALI LAURENTII MEDIOLANENSIS EPISCOPI.

SACRA PRIMA.

Quousque me iners diffidentia intra angustum patuit penetrare delitescere? quousque nimia cautio: terminos honesti pudoris exsuperans, dispendia opinionis quæ evitat, incurret? Usu enim rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Non enim debet notari velut avaræ laudis assumptor, non ei ascribi cupido affectatæ devotionis ostentui: apud quem res obnoxia pudoris stimulis adacta completur: quia sicut in umbram cogit gloriæ appetitus, oratione dum quæritur; ita non reddere quod deberi noveris, proximitatem noctis indicit. Superflua scribere, res jactantiæ est: necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis nostræ mater est doctoris occultata laudatio. Dicat forsitan aliquis animo consulendi, quod operis pressa magnitudine exhausti macies arescat ingenii, et destituta dicendi valetudine garrulitas defectum mercetur ex copia: ceu si in alveum magni fluminis stillantis guttam fundas eloquii, nequaquam ad cursum proficis liquoris impendio, et vix humorem parturit, quod ad undas aptatur. Sed æstimamus animo quæ dicantur ad pretium meritum dictionis: et vena quæ est per naturam torrida, frequenter currit a themate: eloquentiæ exilitas propositione pinguescit. Sæpe pro eorum meritis quibus se mancipaverit oratio, dicenda tribuuntur; maxime si mera affectione laudando militet narraturus: tunc verborum abundantiam transmittit affectio: tunc amor suggerit, quod negat ingenium. Sancti Laurentii aliquatenus pro mea mediocritate bona dicturus, plenum quidem laboris opus aggredior, sed plenum caritatis. Facessat ergo formido venerando inimica proposito: fugitiva est gloriæ mens subjecta terrori, clamante Paulo apostolo: *Perfecta caritas foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18);

¹ *Dictiones*] Dictio interdum est cujusvis generis oratio seu vera seu ficta. Itaque Cicero pro vera usurpat cum scribit in Bruto male se unam L. Crassi pro M. Curio dictionem quam castellanos triumphos duos. Ennodius pro ficta in epistolis passim, cum Avieni, Messalæ, Parthenii adolescentum declamatiunculas dictiones vocat: suis etiam tum veris tum fictis idem nomen imponit. Quas quidem in unum collectas quatuor in classes digessimus. Duæ primæ veras laudationes continent, pertinentque aut ad res personasque ecclesiasticas, aut ad scholam et auditorium: unde illas ab argumento sacras diximus, has scholasticas. In tertio ordine sunt controversiæ; in postremo quas Græci *ἠθοποιίας καὶ ἠθικῶς λόγους* nuncupant, quæ alienos mores et verba imitantur, nos ethicas dictiones appellavimus, Sidonium nostrum secuti, qui de Lampridio rhetore Burdegalensi lib.

A hoc est dicere et indicio certo monstrare, quia non diligit, qui pavescit. Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam et si impar, tamen devotus occurrit. His ita se habentibus, festa nascentis anni cur non votivo sermone concelebren? cur lucidi natalis exordia silentii fœditate debonestem? Manca est sine sermone hilaritas, et simulacrum mœroris est, occultare quod gaudeas; et afflictionis imitatio, vocem in lætitia non habere. Ergo tibi, sancte pater, officii conscius verba non tribuam? Libet tamen dicendi principia consecrationis tuæ derivare de tempore, et cum anni renascentis infantia, florulenta, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terræ succus per venas arentium virgultorum currit in germina, et alvus sicci fomitis humore maritata turgescit: cum in blandam lucem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectura diffunditur, vel quæ intra tunicam natura arctaverat frondium decora solvantur: cum avium cantilena comitur sapore modulato: cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus, quasi algoris repagulo emissa et tepore fota concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutuis palmittum brachiis vinearum textitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus vultum frugiferum cultura componit, dans venustatem falce domitricæ, et luxuriam infecundam ferro fructificante comescens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervata tepore ventorum ferocitas migrat in delicias navigantis; dum tutum est cymbam salo laxare, et anchorarum morsus absolvere: dum fractura procellarum quæ nautas hactenus terreat, invitat, et per uda æquoris spatia somnum gubernantis admittit, cum colore distincta geminato verni opibus prata ditescunt; et in ordinatione summi pontificis

viii, epist. 11, inter alia sic scribit: *Hic, ut arreptum suaserat opus, ethicam dictionem pro personæ, temporis et loci qualitate variabat; vulgo male, et hic additionem: nam certa est emendatio.*

² *In natali Laurentii Mediolanensis episcopi*] Natalem intellige non vitæ, sed cathedræ et episcopatus. Hunc enim festum quotannis agebant episcopi, sicut imperatores natalem seu ortum imperii sui, lege 2 cod. Theod. de Feriis, et quod vel ex hac Ennodii dictione discimus, quemadmodum principes natali suo panegyricis orationibus laudari mos erat: ut testantur panegyrici dieti in quinquennialibus, decennialibus et alii: ita etiam episcopos anniversario die suscepti episcopatus: quod confirmat altera Ennodii dictio, quæ dicit in natali Epiphaniæ episcopi tricesimo, et sermo in Petrum episcopum, qui est 107 inter Chrysostogianos.

naturæ gaudium elementa testantur. Tibi ergo, antistes, nunc non reddam quod aliis præstare jam didici; quem ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustas adduxit; qui tot dotibus velut in acervum coactis, canam dignitatem præsentis officii suscepisti, habens tantarum honestamenta virtutum, quantarum singulæ probatum facerent species sacerdotem? Taceo universitatis in electione tua consonantiam, et discretarum nationum concordem sententiam non revolve: statuam ista loco laudis, cui non suppetit quod possit prædicare de moribus. Momentis enim plerumque incerti favoris aura popularis impellitur, et nescia examinis turba Quiritium, dum studiis rapitur, amat incognitos. In te libram tenuit, qui petitionis tuæ aut socium se præstitit aut auctorem. Imperitæ cœtus multitudinis meritum tuum expendit lance perfecti: et dum in te ornamentorum varietas placet, quasi unus hæres diversissimi fueris instituti; sic singuli hoc de claritate tua censebant sufficere quod probant: quia bona omnia nequam omnibus nota esse potuerunt: et speciatim ad favorem sideris tui universos illexeras, alteri ostendendo quod pius es, alteri quod severus, alteri quod bene acquisitū distributor patrimonii, alteri quod scires recte parva servare. Id studii sumpsit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vinceret, collatione tamen in præconiis tuis melioris tituli ab altero vinceretur. Nolo istis diutius immorari. Veniendum est ad laboris tui exercitia; quia ego, qui non sum in laudatione tua idoneus maximis, nescio esse ¹ parva contentus. ² Novellis te adhuc impositæ dignitatis labentem vestigiis ineluctati temporis suscepit adversitas, et tironem pontificii exercitissimum militem adversus libertatem impacta bella reddiderunt. Tu prædonis nescisti timere sævitiam; tu biandimentorum quod in malitiosis nocentius telum est, scuto constantiæ venena respuisti. Quotiens te qui certamine non potuit, insidiosa honorificentia lacescivit? Quotiens in damno bonæ opinionis servitii sui te credidit signamenta suscipere, hoc a te postulans, ut adhibito hostem colludis intra urbis muros concluderes, et ovium tuarum dissipanda lupis membra præstares? parvis facti, quod dictu nefas est, multorum exempla suggerens. Quæ quidem tu vitanda despiciens, et ad vindictam sereni temporis servans memoriæ commisisti, detestabilia retinens, ne per oblivionem impune transirent, et majorem horrorem excessibus debens, dum ruinam metuis aliorum. Sed remotis dicendi obstaculis, veniamus ad illa quæ religioso sunt digna memoratu. Cum hostilis irruptione pecorum Christianum populum per diversa distraheret, tu variorum generibus cruciatuum capiebaris in omnibus, tu paterna conventus pietate

A sustinebas tormenta multorum, ut ait Apostolus: *Quis vestrum cruciatur, et non ego (II Cor. xi, 19)?* Inter ista tamen fractum te non vidit adversitas: hoc triumphis suis decerpi sensit inimicus, quod capti sacerdotis animum non subegit. Pugnabas adhuc pro absolutione plurimorum, et tibi nihil metuens, de plebis tuæ anxietate pendebas. Nolo diutius tristibus immorari; nolo tragœdiam maligni temporis aperire, libens de illustri conservatione tua aliquanta prætervolo, ne te narrando cogam denuo sustinere quæ passus es: quanquam doctor gentium in tribulatione exercitum se fuisse commemoret vociferans: *Cum infirmor, tum potens sum (II Cor. xii, 10)*. Taceo inedia, frigus, et injurias, et illa quæ tibi inimici animus providit augmenta morborum. Sed, credo, hæc puerilia, et succo antiquæ valetudinis robusta membra tolerabant. Nonne emortuis per compages artibus, et a possibilitate propria longa jam ætate distractis, sola anima flecti nescia sustinebat, et imitanda intentione adversus impugnantes muro constantiæ stabilita certabat? Post hæc ad reditivum statum libertatis optatæ nunquam pia vota despiciens Christus Redemptor noster occurrit, et fractas Romani nominis vires artificii medela solidata in vigorem salutarum res contrita remeavit. Cum ex alto benignis oculis cœlestis dominator aspexit, Mediolanensium urbi lux est proprii reddita sacerdotis. Tunc cum rarus habitator, tunc cum error in domibus, et per dulcia cubiculorum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei templarum habitationi deputata sordebant: cum marcens incuria splendidissima dudum atria situ vetusti humoris obnuberebat, lætitiæ cæteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas. Tunc more avium, quibus, dum terra nivibus vestitur, et alicujus loci in spem cibi spoliatur angustia, videres quæ remanere potuerunt plebis reliquis confluisse, et ad boni pastoris præsentiam undique fatigatus balatu memoribus greges accurrere. Alios tunc, multiplices sustentandi genere, mulcebas affatu; alios reficiebas impendio; alios hortabaris exemplo. Brevi post in antiquum statum qui tibi post Deum debetur, urbs jam sepulta revaluit; et quæ non credebatur in se reparari posse quod fuerat, cœpit jam meliora æmulari. Tunc qui vitæ usus est jam cernere erat omnia ad latiorum profectum bonis successibus invitari. Curro per singula, strictim referendo quibus opus est larga narratio; ad ægonem vitæ tuæ, ad summi celebritatem propositi pervenimus. ³ Secunda post dubium temporis nata est in Ecclesia Romana captivitas, quæ te quasi jam diu desidem, et laboris fugacem de longæ sinu quietis abstraheret; cum vix spe pacis laboris tui arma deposita resumuntur. Deberetur quidem,

reddiit, urbemque ex pristinis ærumnis recreavit.

³ *Secunda in Ecclesia Romana captivitas*] Ob schismaticorum machinationes adversus Symmachum; quæ de causa Romæ diu versatus est Laurentius, et synodo absolutionis præfuit, quam senatum curiæ cœlestis nominat, impugnantiumque odiis et furori constanti animo restitit.

¹ Schot., *parvo*.

² *Novellis te adhuc*] Successit Laurentius in cathedra Mediolanensi Theodoro episcopo, in quem exstat Ennodii epigramma 88. Paulo post secuta est direptio urbis Mediolanensis et exsilium Laurentii, per Oloacrem opinor, quando Tufa dicitur, ut in Epiphaniæ Vita dictum est, adversus Theodericum rebellavit. Theoderico victoria potito Laurentius Mediolanum

nisi me laudis tuæ censura pertraheret, in lugenda causa silentium, ut in una ætate memoriæ pereat res nefanda. Senatus ille curiæ cœlestis accitus est: ubi ex variis provincialibus episcoporum turba confluit: ubi cœtus ille, quot hominum genera, tot sententiarum varietates advexit. Sed quibus inerat spiritualis sapor intelligentiæ; quasi ducentem te principalis deliberationis caritate tenerent. Tunc quo minantium impetus blandimentorum melle domuisti; qua superbarum corda veneranda humilitatis erectione fregisti, qua labantium animos consilii radice fundasti, explicare non valeo. Rei gestæ notitiam scire cupidum ex facti contemplatione compello. Unum te secuti sunt tot electi, et in sententiam tuam reciderunt tantarum principes civitatum. Coquitur lamentationis æstibus, qui a te cruda obstinatione descendit; et nihil habet in solatium præter calamitatis lacrymas, qui divisus est. Dicat aliquis forsitan, rerum gestarum malignus interpret, quam sortita est de hujusmodi constantia præsens causa decisionem: quærat, qui fines de laudato sudore contigerunt. Huic ego fidens replicabo; te præseule factum, ne sacerdotes ministros acciperet furor alienus: ne cruentæ indignationi pontificum sententia militaret: ne in usum male commoti traherent eventire posse quod vellent. Postremo improborum loquacitas obmutescat, hujus saltem æstimatione secreti; quia odiorum incendia quæ non ex impugnatione merito, sed ex studiorum fomentis arserunt, nec sanctæ deliberationis potuerunt fonte restingui. Tibi ergo debetur venerabilium custodia canonum. Tibi quod sine episcopali nota contigerit, quidquid in præsentia sævit improbitas. Tibi patuit quod aliis accusantes clandestina fraude texerunt: apud te compertum fuit, non satisfaciendum odii, quotiens fide deseritur qui læcessit. Sed melius aliis servantur narranda temporibus. Salve, Ecclesiarum sidus, et ad senectutem bonam Abrahamæ æmulator accede; quia testimonium probitatis est, diu hominem in ecclesiastica arce servari, ut scriptum est: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. LXIV, 24). Tu ævo maturus, et ad religiosum sudorem primævus exsupera. Tu pietate laudabili bonis disciplinis exempla suggere; malos severitate compece; et boni utriusque sibi opera in testimonio summæ gloriæ sine labe perdura.

DICTIO II.

¹ *Missæ Honorato episcopo Novariensi, in dedicatione basilicæ Apostolorum, ubi templum fuit idolorum.*

SACRA SECUNDA.

Credo ego vos, fratres carissimi, tota mentis cura venerari, quod in loco hoc, mauente templi nomine, vetus perierit pro religione cultura: quod delubri re-

¹ *Dictio missæ Honorato*] Scripta hæc quidem ab Ennodio, sed in gratiam Honorati Novariæ Insubrum episcopi, qui eam recitavit, ut suam. Sic etiam quæ proxime sequitur ab Ennodio composita est, a Stephano vicario pronuntiata. Sunt et aliæ id genus nonnullæ, quas pro diversis composuit: quo more Salvianum Massiliensem presbyterum homilias episcopis fecisse multas auctor est Geunadius in catalogo.

² *Victor antistes*] Episcopus Novariensis, decessor

A verentia fugatis instituantur libaminibus; quod sacramentum appellatur merito, postquam seniores hostias abjuravit, et in adolendi mutatione sacrificii divinæ ædis nomen assumpserit: postremo quod in alium statum inconcussis migraverunt fundamenta culminibus: et cum ad structuram parum humanus sudor adjecit; quæcumque fuerant innovata sint, dum persistunt: In summa, cujus æstimandum est miraculi, ubi dum modum teneat machina, adhuc non desistit ascendere, et in antiquis constituta vestigiis attollitur incremento? Requirendum sane quis hujus operis, quis innovationis auctor extiterit: prædecessor nempe parvitas: meæ ³ Victor antistes. ⁴ Futuræ annuntiatricis innocentie divinitas nomen imposuit: nam qui de his quæ suscipiuntur adversus vitia mundana, certaminibus prædicto eventus accesserit, cum vocabulum didiceris, gesta cognoscis. Iste per spiritalem dimicationem, ut victorem decuit, de criminibus triumphavit: et quidquid portio sinistra mortalibus ingerit, de eo casum non requiras, cum nominatum intelligas fuisse quod dictus est. Cujus merita orationis campum postulant, si me ad latiora progredi aut ingenii macies pateretur, aut meriti: quædam enim actuum nobilitas est, dignum inveniri laude magnorum. Hunc mediocritas nostra in ædificationis cura dum sequitur, ad consummationem; Deo auspice, vota perduxit. Nemo æstimet arrogantia esse quod dixi: fas est cum eo vota conjungere, cui par esse nequeas actione: quia assertio conscientie est meliorem in quacunque parte sectari: nunquam tenebrosam callem; sicut æstimamus, incurrit, qui eum quem novit prætereire vitæ lumen insequitur. Lutulentius tamen gestarum fidem rerum sermonis patiamus officio. Hic ante fallacibus dedicata præstigiis, et turpi pecudum cruore perfusa veteres simulacra coluerunt: hic in divinitatis injuria, per altare infastis cumulatum muneribus, res cœlo debitas demoniis obtulerunt: hic junicum exta semivivis palpitantia motibus misero inquisitori futura ceciderunt: hinc fumus sordidis aerem ipsum polluit sparsus per multa contagiis. Ad ultima, hinc mactata per lanistas hostiarum multitudo, quidquid Deus est effugavit, dum farra, sanguis, tura, vervinæ idolis exhibentur: dum simplicem ritum ætas Christo inimica non recipit, et multifariis ⁴ censura laborante oblationibus ⁵ superham mercatur offensam. Liberet ire per singula, et funestorum secreta linguæ clave reserare, ni merito æstimemus oris injuriam narrare sordentia; et quod illos actione perculit, nos loquela contaminaret. Explicemus interim, quibus sint ista mutata successibus, quanto præventa hox splendore fugerit. Ubi sunt sigilla numinum votis imaginata facientum? Honorati, cujus epitaphium scripsit Ennodius epigram. 95. At epigrammate 11 de hac eadem re:

Di, quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
Addidit ad cultum merito successor et actis
Quil morum nomen hinc Honorate geris.

³ Schot., *Cui futuræ.*

⁴ Schot., *censu.*

quorum facies in potestate pendit artificis? quibus pretium aut sollicitudo peperit operantis, aut metallum? Ubi sunt dii quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum? En video, omnia ista, ut credo, fugerunt: Christus ingressus est: respiciamus quibus fultus auxiliis. Venerunt cum eo cœlorum radii, apostolorum diademata, Petrus et Paulus. Qui enim in restauratione ædis essent necessarii; nisi architectus et petra? nisi lapis et superædificans? nisi fundamentum et opifex? Quid trepidatis pericula mortalium? quid anxio fugam paratis excursus? ille est, cui nullus versutiam vestram lapsus abscondit: qui cum loco non moveatur, quocumque abieritis insequitur. Veni ergo, piissime Domine, et ad consecrationem operis tui plenus illabere. vice humani per baptismum pectoris purgentur hæc templa turpi hæc ædificata patrociniis. Institue, Domine, vertendo sacrificia; et dum puris cumulamur altaria sancta donariis, præsentiam tuæ majestatis intersere, advocatus sanctorum merito sacerdotum, electi seorsum præsentis Patris nostri Laurentii conscientia: qui tot plenus dotibus ad Ecclesiæ fastigia crevit, quot fecissent summum singula quæque pontificem. In quo vernat princeps boni operis et mater honestatis verecundia, religionis sanctæ nutrix patientia. Deum semper placatura pietas, qui ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuit, sed exemplis: qui omnem callem quo ad Deum itur, dum præviis incedit, ostendit: adjuvante se Domino nostro Jesu Christo, cum Patre regnante in sæcula sæculorum. Amen.

DICTIO III.

¹ *Data Stephano* ² *V. S. vicario dicenda Maximo episcopo*

SACRA TERTIA.

Prodit religiosæ votum conscientia mens laudibus devota pontificum: assertio ingenii est, Deo obsequiis mancipare quod loquimur. In quorum præconis forte angustus sermo vulget imperitiam: manifestat tamen, si absteatur, infantiam. Quis mendicam narrationem æstimet; quam vota locupletant? Sæpe in facundia dotibus pauper invenitur vena prædicantis, et e diverso thesaurus cordis irradat in egestate verborum. Qui vice Dei judicat, non desiderat picta colloquia, sed quæ infucatus commendat

¹ *Patris nostri Laurentii*] Episcopi Mediolanensis, quem proinde ut metropolitanum suum patris loco habebant Novarienses. Quod vero in ejus laudes digreditur, specimen habet prisca episcoporum inter se observantia: quorum concionibus si quanto aderant aliarum sedium antistes, aliquam eorum laudationem intexere solebant. Cujus rei obvia sunt apud Græcos et Latinos exempla. Sed illustre Petri Chrysologi sermone 136 in Adelphum episcopum.

² *Dictio data Stephano*] Dictionem hanc Cresconius et alia quædam antiquæ collectiones inter Symmachi papæ epistolæ numerant, cum inscriptione, tanquam ad Laurentium episcopum Mediolanensem scripta sit: quo etiam factum, ut in nupera editione Conciliorum cæteris Symmachi epistolis inserta sit, errore manifesto; cum Symmacho minime congruat, et epistola non sit, sed oratio: quam quidem ad Laurentium refertur non patitur allusio ad Maximi vocabulum, quam

nitior ingenii: quia in his etiam sine amore blanditur eloquentia, in illis splendorem suum veritas nuda commendat. Sine phaleris est omne quod dicat affectio: ad unguem fabricantur illa, quæ volumus non tam speciem recti habere, quam similitudinem. Ad te, venerabilis mihi antistes Maxime, sermo est: cui in meritorum testimonio virtus cœpit à vocabulo, in quo actus eloquitur, qui nomen appellat: provida parentum tuorum diligentia prius te eligi voluit quam probari. Te olim sæcularibus inhaerentem titulis castrensium sudor excoluit, et ad Ecclesiæ gubernacula pars adversa solidavit: sicut Deus loquitur per prophetam, *Qui in modico fidelis, et in magno fidelis est* (Luc. xvi, 10). Te sacrarum iudex et consilii comitem meruit et laboris. Bene venerandis imitandus altaribus, et in laica conversatione quod sacrum esset elegisti. Tu pudicitia in illa ætate custos inventus es; in qua et lex obsequitur desideris. Satis enim est pueritiæ ambitum quem licentia fulcit, horreri. Christus milites suos quos in personam ducis attollat, inter acies quærit hostiles. Adscitus Ecclesiæ, pontificem actibus implesti autem tempora dignitatis. Non fuit advena benignitas; quæ naturæ innixa radicibus, de cano flore germen ostendit. Temporale est omne quod fingitur: perpetuum quod cum ætate maturescit. Non tibi sacerdotium rem doni credimus evenisse, sed præmii. Alius vulgi aura, gratia lenocinante, commendatur: tibi rigida circa culpabiles districtio dedit affectum. Manet te singularis sapientia: quæ licet generaliter optanda est, tamen existit in magistro necessaria. Frustra monitoris personam suscipit, qui impacti non prævalet æstimare pondus officii: vilissimis comparandus est, nisi præcellat scientia, qui est honore præstantior. Dedit tibi apicem res iudicii, non favoris: dignus pontifice amor est, quem censura conciliat: devenustat institutionis genium, qui per solam gratiam vult placere. Tu his conditus et formatus cœli beneficiis, plus agendo populum instituis, quam loquendo. Illa monita discipulorum conscientiam eruderant, quæ præbentur exemplo: sine pudore invitavit ad innocentiam, qui illam non fuerit ipse sectatus. Te inter secreta penetrantium quasi testem metuunt, qui peccare disponunt: nascentibus culpis metus, et reverentia tua negat effectum. Qui inter exordia occurrit vitis, et occasio

continet. Dicta igitur est Maximo episcopo Ticinensi, Epiphantii in ea sede successoris, cui postea successit no-ter Ennodius.

¹ *V. S. vicario*] Viri spectabilis notas adjeci ex manuscriptis. Hinc enim vicariæ præfecturæ et jam olim proprius fuerat titulus, et adhuc erat ævo Ennodii. Cassiodorus lib. iii, epist. 17: *Spectabilem virum Gemellum, vicarium præfectorum, fide nobis et industria compertum.*

² *Te sacrarum iudex*] Comes sacrarum largitionum. Hujus assessor fuerat Maximus, ut olim Alypius item ante episcopatum. Sic enim de Alypio scribit D. Augustinus lib. vi Confessionum, cap. 10: *Romæ assidebat comiti largitionum Italicarum; et lib. viii, cap. 6: Mecum erat Alypius otiosus ab opere jurisperitorum post assessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet.*

nein lapsus adimit, et concupiscentiæ purgat auctorem. Hæc beatitudini tuæ quasi strictim pro linguæ meæ commendatione dedicavi. Si precibus tuis vitæ successus arriserit, gestorum tuorum plena me relatione consecrabo: ut quæ universis nota sunt, mansuris in posterum litteris, quatenus gaudeat ætas secutura, serventur.

DICTIO IV.

¹ *In dedicatione missa Maximo episcopo.*

SACRA QUARTA.

Nunquam pauper vena timeatur ingenii, ubi dives est causa dicendi. Transit hominem, quotiens celestibus militat mens nostra culturis: nec in angustum redigitur narrationis exilitas, si opifici suo obsequium referat narraturus. Potest enim linguam facundiæ dotibus ornare qui contulit, et dare verbis genium quem fatemur dedisse sermonem. Nam prophetici dudum maciem iuvat eloquii, dum ad perfectam magistri eloquentiam et fortissimi monitoris tubam imbecilla Moysi erigeretur infantia: qui nullis gradibus dum peritiam meditatur effloruit, nec per ætatis alicujus scientiam ad messem perfectionis ascendit: qui diu militem infabricato portavit ingenio: officium ducis jussus arripere, quia verecunde renuit, constanter implevit. Sic nos dedicationis festa celebrantes, inter spiritalis lætitiæ bona præstolamur gratiam, dum paremus. Absit formido debilis: removeatur fiducia inaniter concepta per studium. Nos de humanæ perfectionis schemate nec præsumimus aliquid, nec timeamus. Deinde quis in beati Joannis prophetæ cujus templum hoc sanctificavit ingressus, vel muta dubitet ora laxari? cujus senior gratia, quam natura, dum ante lucis ingressum pii vatis impleret officium, limen vitæ hujus virtute signavit. Nam uno eodemque tempore, et matrem fecunditate nobilem fecit et inofficiosa genitoris labia in loquelam pristinam usu remeante commovit. Nemo Joannem nominans, post exempli præcedentis miracula, pristinam linguæ habiturum se suspicetur imperitiam. Post sacratissimum Zachariam cujus faucibus eliminata per istud vocabulum remeavit humanitas, ab universis jure creditur Joannes apostolus clavis esse verborum. In hujus comitatu Antoninus, vetusti heros sæculi, et beatissimi Cassiani juncta claritudo, faciant de æde sacramentum, de terrena habitatione cœleste colle-

Dictio in dedicatione missa Maximo Eidem episcopo Ticinensi, qui synodo absolutionis Symmachi cum cæteris interfuit et subscripsit. Superior oratio Maximo dicta fuit: hæc a Maximo, cum dedicaretur basilica S. Joannis Baptistæ, quem novo exemplo apostolum quoque nominat: ut prodromum nempe, missumque ante Christi Domini adventum: quo modo et prophetas in Apologetico dixit, quia et ipsi missi sunt, apostolos posse nuncupari. Verum ædes illa non solum Joannis Baptistæ, sed Antonini etiam et Cassiani titulo dedicata.

² *Dictio incipientis episcopi* Incertum est an concione hæc usus sit Ennodius ipse, cum episcopus creatus est, an, quod potius reor, formulam aliis scripserit qua in episcopatus auspiciis uterentur. Cæterum de Ennodii cathedra longa refutatione non eget, quod a Bernardo Sacco in Historia Ticinensi

Agium, de manu factis quod nulla possit senectute violari. Occasum enim Deo oblata non sentiunt: nec ad vetustatem tremulam pietate fulta mittuntur: stat soliditas machinæ, quam Christus ingreditur: et originariæ oblita fragilitatis, adipiscitur de possessore virtutem. Tecta vilia de consecrantis nobilitate decolorantur, dum rei caducæ pretium tribuitur habere de Domino. Tu autem, frater sanctissime, hujus oblato ædificii, de mercedis retributione gratulare. Nescit spes titubare, cui bonæ fructus promittitur actionis: ab exercitio descendit retributionum fiducia, nec ullo nutat incerto qui laudanda meditatur.

DICTIO V.

¹ *Incipientis episcopi.*

SACRA QUINTA.

Par quidem discipulis incipiens magister est, et inter exordia doctor nulla est ab auditoribus sorte sublimior: expertis honor debetur ingenii: vix mediocrem cultum exigunt non probati. Illa sunt vera præconia, quæ longus sudor elicit: blandimentum est, non judicium, quotiens laborem gloria ingesta præcesserit. Inter maculas numeret, quoscuque triumphos ante discussionem campi miles acquirit. Qui properatis subeunt Olympiaca bella vestigiis, Nunquid eis ante consummationem certaminis suppetit spes coronæ? dicente Apostolo: *Non coronatur, nisi qui legitime certaverit (II Tim. II, 5)*. Ecce nec illos decet ante meritum prædicatio, a quibus juste poseitur post laborem. Nostra e diverso prolixo distat calle conditio: quibus tantum decerpitur de fruge innocentiae, quantum accesserit de favore. Nam sicut positi in tirociniis æstimamus, plenum necessitatis et periculi iter est, in quo et sectanda est vita laudabilis, et fit probris uberrima, si desideret ab humanitate laudari. Actio nostra, si de bonis suis fuerit elata, sordescet, protestantibus divinis eloquiis: *Qui vos laudant, seducunt vos, et subvertunt semitas pedum vestrorum (Isai. III, 12)*. Splendorem pontificis res, non lingua testetur: plus lucet claritas hujus officii veritatis indicio quam loquelæ. Ecce cernitis quam tuta sit causa subjecti, et quantis discriminibus sociata præpositi. Munia mea plus poteritis fulcire gemitibus, quam clamore. Nemo quod auribus lenocinatur, credat eximium: sermo noster, nisi animæ medetur, abjectus est. Illum præferre, qui spiritali

lib. VIII, cap. 1, scriptum est, Ennodium anno Christi 490 sedere cœpisse. Qui enim potuit illo anno episcopus creari, qui anno proxime antecedente quo Italiani ingressus est Theodericus, sedecim tantum erat annorum? aut quomodo imponi tum potuit cathedræ Ticinensi, quam adhuc regebat et aliquot post annis rexit Epiphanius, ac post Epiphanium Maximus quem synodo palmarum interfuisse monuimus? Certe et in Apologia pro synodo, et in omnibus epistolis quas toto Symmachi pontificatu scripsit, non amplius se quam diaconum appellat Ennodius. Quare certius videtur, quod alii censent, Hornisdæ temporibus ad eam dignitatem evectum fuisse. Sed cum de anno initii episcopatus non liqueat, de fine cons at ex consule qui Ennodii epitaphio ascriptus est, incidisse in annum 521.

falce sentibus pargat interna. Tunc pretiosum pastoris diadema est, quando suasioni ejus grex ecclesiasticus, dum ad probitatem graditur, non repugnat. Ille sine fuco monitorem et feriato ore diligit, qui ejus instituta sectatur. Additur quod imperitia nostra justam sustinet de ipsa novitate formidinem : qui nuper de ovilibus ad custodiam præparati, assuescimus de universorum fieri necessitate suspecti; et cui vix fuit pro se fida cautio, suscipit officium cuncta metuentis. Scimus quantum erit humilior famulantibus, qui ad religiosum vocatur imperium. Necesse est ut etiam extremæ conditionis personis obtemperet, cui imminet sic jubere. Ait enim doctor gentium : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes acquirerem* (I Cor. ix, 22). Modo Divinitatis operatio adsit muneris suo, et quem dignum apice tanto non invenit, efficiat.

PRECATIO MISSARUM.

Dignum et justum est. Vere dignum est, ut inter exordia dignitatis tibi principiorum Domino supplicemus, qui mundi ipsius in novam lucem prodeuntis infantiam, quanto bonorum tuorum secreto orditus es, tanta potentiæ virtute solidasti. Stabat in admiratione sui tenera orbis inchoatio, et pene decoris proprii concussa stupore titubabat; ante agnitionem ordinis solam sortita de auctore substantiam : requirens quo esset rotanda lux attributa moderamine; qualem finem diei tempus exciperet, si per assiduos semper renascetur occasus : si nox mundum fuscis ambitura complexibus, quasi rem originariam perenniter non teneret. In hoc ambiguo, ut certis famularentur per longum confusa temporibus, Dei nostri existit lex voluntas. Omnis dispensatio statutis præfixa limitibus tantum potuit, quantum præstitit qui creavit. Sic nos, pie opifex, inter sacerdotalis tituli auspicia, sole conversationis irradiat : per sudum de meritis nostris fulgeat dies officii : nulla subreptione, nullis diaboli blandimentis pereat quod vocamur : non liceat admisisse, quod non decet : recti studium, te imperante, transeat in naturam : adsit muniis nostris æqualis operatio : composita servitute lætæ crescat imperium, nec subjaceat moribus, qui præminet dignitate : per Dominum nostrum Jesum Christum.

ORATIO ANTE MISSAM.

Collator bonorum Deus, cui effectus in voto est : qui de medio populi Moysen in prophetæ persona dedicasti : nam dum queritur de imbecillitate, te auctore convaluit : sumpsit meritum pontificis, dum justus sui arbiter se vociferat nil mereri, cui apicem actione sublimem conciliavit humilitas : da parem nostris exordiis gratiam, quia propensiolem deberi actibus declaramus offensam. Non sunt inusitata quæ poscimus : benignitas tua testimonio tenetur exem-

¹ *Dictio de hæresibus Orientalium*] Lemma dictionis non est Ennodii : nam in veteribus libris est anepigrapha, præfixis tantum his verbis, IN CHRISTI NOMINE. In ea porro nihil apparet unde ab Ennodio potius quam ab alio quopiam episcopo dicta suspicemur. Sed digna est prorsus optimi cujusque antistitis studio, ut suos ab hæresum contagione avocet, atque in orthodoxa et Petro seu sedi apostolicæ adhærente doctrina contineat.

A ^{PII} : eo circa nos eris bonorum largitione clementior, quo substantia nostra facta est de peccati fasce proclivior. Da, bone imperator, dignam tua electione virtutem : quia sub pio principe nulla militum decolorat abjectio : per Dominum nostrum Jesum Christum.

DICTIO VI.

¹ *De hæreticis et synodo.*

SACRA SEXTA.

Pro ratione solvendum est quod pro ratione tacuimus : nam ut pateat et linguæ nostræ officia et silentium ordinatis servisse temporibus, fide hortante in officium sermonis erumpimus. Idem enim est supervacue loqui quod necessarie non locutum, dicente enim Apostolo : *Væ mihi est, si non evangelizavero* (I Cor. ix, 16); et alibi : *Tempus tacendi* (Eccl. iii, 7); nos præcipue quos prælati cæteris hortatur pondus obsequii, decet aut bona facientes elevare, aut mala comprimere. Et quidem vos docere non aliud est quam stimulos admovisse calcaribus : nam quod ex proposito facitis, superbi sumus, si nostris debendum credimus institutis : sed qui bona studia probat, amplificat. Stat apud conscientias vestras quanta Nestorius et Eutyches, gemina diabolicæ informationis ostenta, diu castam Ecclesiarum Orientalium disciplinam perfidie fornicatione corruerint, qui juxta Apostoli sententiam : *Dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent : et ideo misit illis Deus operationem erroris, ut crederent mendaciam* (I Thess. ii, 10) : dum per subripientem scandali occasionem Christi milites ille contentionum campus examinat : sicut scriptum est : *Oportet esse certamina, ut probati manifesti fiant* (I Cor. ix, 19). Apud quem Chalcedonensis non vivit commemoratio veneranda concilii, in quo Dioscorus cum sectatoribus suis stylo piæ distinctionis addictus est, et sanctæ memoriæ Flaviani adoranda monumenta exultans Constantinopolitana civitas recepit, cujus jam pridem firmaverant cælestia decreta sententiam? ² Ubi gentium Timotheus ignoratur, qui propter suscipiendæ (an suspiciendæ) recordationis Proterii cædem fieri plus quam patricida non horruit? Nam sacri persecutione pontificis, et genera criminum vicit et nomina. ³ Scitur Petrus, et Cyrus, et Timotheus, qui dum jacenti manum Dioscoro porrigunt, corruerunt : hi de præcessore suo et studiorum hæreditatem adepti sunt et ruinæ. Proinde, fratres, manentem in supernis patrum, et adhærentem beato Petro tenete sententiam : quia nos mundæ Ecclesiæ et non habentis maculam optamus unitatem (Ephes. v, 27). Patienter sufferre non possumus vana in Christum nostrum et blasphema ructantes : scimus qui in putribus membris non utitur

² *Ubi gentium Timotheus*] Æluri cognomento, Alexandria sedis, caso Proterio qui in Dioscori locum suffectus fuerat, insessor : de quo Liberatus diac. cap. 15 Br. viarii.

³ *Scitur Petrus*] Petrus Moggus Æluri successor, et Dioscorianæ factionis præcipuus incensor ac significer : qui expuncto ex diptychis nomine Proterii et Timothei catholici, Dioscori et Æluri nomen inscripsit, ut narrat idem Liberatus cap. 18

terri medicina, serpentibus morbis præstat obsequia : nam nisi secentur tabefacta, contaminant. Pacifica est cum his qui rectum nituntur impugnare, congressio : quis a bellis talibus timoris revocetur obstaculo, de quibus vitali possit morte gaudere? quibus mundi hujus potentibus, vel si minentur, acquiescendum credimus, quando aliud imperat qui regna moderatur? dicente Apostolo : *Non sunt condignæ passionēs hujus mundi ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18)*. Fluxa ecclesiasticorum corda aut turbant quæ in præsentī vita sunt, aut delectant : quibus ¹ Acacius qui diro diaboli a sententiā sua motus imperio, erubuit diu propugnatorem se fuisse veritatis; et clari deserens ornamenta certaminis, triumphum suum quem sub Basilisco pio sudore meruerat, debellavit : qui solis præmiis suis pene tempore adeptionis invidet, spem bonorum fructuum perfidiæ falce succidens. Gravius enim est, degustata bona quam intacta calcasse. Nihil defensionis superest homini, post dulcem justitiæ saporem, ad mortifera schismatum venena redeunt. De his quæ præfati sumus natum est, quod in Constantinopolitana nuper Ecclesia fertur admissum. Inde patimur sine vocis usura tristitiam : qui enim oblati remediis non obediunt, merito nihil consolationis tempore quo premuntur, habuerunt.

DICTIO VII.

In ² dedicatione auditorii quando ad forum translatio facta est.

SCHOLASTICA PRIMA.

Ut campus militem, mare navitas, fora caudicum, sollicitant incerta raptorem, ita auditoria linguas exercent. Nam quæ malum ratio suadebit silentium in loco in quo sunt præmiā constituta verborum? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis? Bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt templa victoriæ : bene effugatur servitus inter atria libertatis. Vincita hic ora teneat mens captiva : non agnoscit forum Romani populi, non liberalis eruditionis gymnasium, qui adhuc quasi in secessibus conticescit. Sint muta forte diversoria : hic nihil est tam familiare quam pompa dicendi. Fescenninos sales hymenæis dare genium consuetæ professionis plausus hortatur : eriguntur litnis bellatores : virtute debiles gravis buccinarum cantus attollit : data sunt universis amica incitamenta propositis. Quid ego faciam, doctorum optime, te loquente? si infabricata verba intra verecundum penetrare contineam, instituti ne esse similis non agnoscas. Amicitiarum religionem in gratia parcus offendam, si nec translationis festa, nec debite tibi laudis munus exsolvero. Salve er-

¹ *Acacius*] Episcopus Constantinopolitanus, qui primum quidem pro synodi defensione adversus Petrum Moggin stetit, auctorque Basilisco fuit, ut edictum quod adversus illum scripserat, revocaret, ut ex Zacharia rhetore tradit Evagrius lib. iii Hist. ecclesiasticæ, cap. 7. Post hæc, mutato levissima, ut Liberatus cap. 17 notat, ex causa consilio, Petro Moggo, quem antea daninarat, favere cœpit, gravissimeque et molestissime in Ecclesia perturbationis auctor fuit, quæ post ipsius etiam mortem diutissime desævit.

go, nutritor profectuum, fax et splendor ingenuitatis : qui nobilia germina laboriosis purgando sarculis in fructibus facis agnoscī : qui in cano flore novellæ posteritatis, quantum horreis paretyr, ostendis : qui de ferarum cubilibus et bubonum habitaculis ad fora nos revocas, unde majores pene jam longa ætate discesserant. Non enim patent eruditus loca ista, quibus scientiam non primoribus labris ipsa contulerint. Cujus enim tuba cognoscitur eloquii, nisi cujus puerilia innotuerint rudimenta sermonum? Tibi ergo debentur hæc beneficia, quod citaturus reum caudicus inter atria jam probata dictionem metuendus incipiet. Tibi spes unica honestæ professionis ascribenda, quod nobilitas decursis brevi temporibus liberali sudore placitura est. Sed quo me ignarum virium tui rapit affectio, narrationis pelagus non pendentem? sufficit in loci amici et diei celebritate vota testatum. Ad vos revertor, quibus paternæ conventus affectione vocem debeo commonen-tis. Reddite vos studendo origini, reddite natalibus lectione : naturæ lucem scientiæ parentum titulos : multiplicata suffectu scientiæ parentum titulos : or-nate eruditione decora majorum. Fulvi nobilitatem metalli nisi ad unguem manus ducat artificis, maternis pene hebetatur tenebris : et si non magistra positione venustetur, nihil ei prodest sublimitas quam vena concesserit. Adjuvatur quidem doctoris insiantia dotibus sanguinis mundioris; sed nisi limata non rutilant illa quæ se erigunt prærogativa nascendi. Incrementum rusticum matris manimas inter sulcos evacuat; et per pascua pecus agere, dum ab uberibus pendet, assuescit : patris brachiis, dum juven-cus fatigat, adjungitur : prensat dexteram grandia terris semina committentem; et sudorem originis suæ in ipso lucis limine meditat. Quid vos faciat is quos liberalibus pepererunt matres optimæ discipli-nis? peregrinandum vobis est a germine ditiori, nisi vos nobiles instituta monstraverint. Habetis prævium eloquentiæ morumque doctorem : currite prosapiæ stimulis incitati, et cum vos ad agonem præmia promissa perduxerint, mei meminisse dignamini : quia sunt quæ a vobis post cœlestem retributionem suffragia hortator accipiat. Hæc sunt, quæ vos nostris licuit vocibus admoneri. Vos diligentiam pectoris mei expendite consideratione verborum : non phaleratus sermo, non illecebrosa tantum et depicta fucis narratio delectet : quærite apud me non blanda, sed necessaria; non deliciosa, sed fortia. Nunquid juvat pompam texere præcepta datorum? qui probari non magis sensibus quam sermone disponit, affectum monitoris evacuat. Ponderibus ornatur dictio casti-

² *In dedicatione auditorii*] De Romanæ scholæ auditorio sermo est. Translationis festa vocat, cum ex pristinis sedibus ad forum schola migravit, ut ibi ludicræ exercitationes fierent, ubi seriæ causæ agebantur. Sed quodnam in forum fuerit non explicat, cum in diversis olim declamasse rhetores legantur. De Trajano licet conjicere ex iis quæ Fortunatus scribit de poematis illic ipsius ætate recitatis lib. iii, epist. 21.

gantis : lanceam in exhortatione teneat, qui gestit audiri. Institutior virtutis plausus excludat : bene inqurata oratio imperat quod suadet. Hæc si explicare nequeo facultate dicendi, amare tamen didici consideratione propositi et lectione consilii. Pars quædam probitatis est, si implere nequeas, nosse meliora. Sequitur examinatam intentionem effectus operis : proximus magistro est, qui diligit ornamenta doctrinæ. Deus tamen voti se comitem jungat : et quod novellis præceptor commendo cespitibus, in pomis tanquam de hæreditaria possessione decerpam.

DICTIO VIII.

Præfatio¹ dicta Lupicino, quando in auditorio traditus est Deuterio V. S.

SCHOLASTICA SECUNDA.

Quotiens æpomi flosculus, aut messis cassiæ per deprædationem lascivi pollicis viduantur, et ad dotem manuum humanarum nobile germen adjungitur, meritum cespitis odore significat, et naturæ genium prima visione testatur : peculiari se non patitur fetura sublimis : decus clari sanguinis non tenetur abscondito : vox mundæ originis licet in recessibus, semper auditur. Sed quamvis ita se res habeant, humanitatis interest, non tacere quod gestias : parum suscipit oneris, qui quod scit amore dignum esse, commendat : feritatis maculam non evitat, qui non festinat asserere, quod meritis novit esse placiturum. Diem laudare quis abnuat? attolle solis radios quis metuat qualibet nocte sermonum? si themati obsequium præstat oratio, ab ipso suscipit dignitatem. Proprii ergo maciæ non turberis ingenii, quando eloquii vilitas pretio susceptæ dictionis elevatur : erigere mens fasces depressa imperitiæ : dextera impacti queris sublevaris. Sed cur loqgis involvimur? Præsentis adolescentulæ militat præfata narratio, quem rediturum ad proavos, non denuntiatione augurum, sed post Deum fultus spe mihi vestræ perfectionis spondeo : nec futurum ambigo, splendorem te isti suorum posse reddere, quem aliis contulisti. Potest enim facile veterum decora suscitare, cui fas est nova construere. Non credas hæc esse solius incitamenta facundiæ. Tibi uni concessum est, claritatem aut dare, aut reparare majorum. Stant ante oculos tuos non annosa pueri monumenta, sed recentia. Peritiam tuam Firminus et Licerius, ætatis suæ sidera, hac voce conveniunt. Suscipe, doctissime hominum, utriusque plantam familiæ, et culmum in quo gravidas aristas parias secundus attende. Scalpe² sarculis uberem terram, quæ si nostri est germinis fibula, sit tuis profecto laboribus responsura. Docendo libro adolescere maritata plantaria : novelli dentibus virgulti fructum surculi melioris accommoda : veniat pomorum successus, dum ore tenero sublimior ab illo te docente planta mordetur : quia nisi edomitam terram terque et quater

A agricolæ ligonibus scripserint, triticeam messem paliurus superabit et lolium. Munus Palladium et cana nemora bæccis plurimis cultura locnpletat. India multo audore quo se jactat hebenum nutrit. Sabæi virga cespitis manu cessante non proficit. Industria fecit, quod Præstaneis rosas dumeta pepererunt ; quas de spinis, cœu terræ sidera, labor exigit. Felix est operantis instantia, quotiens glebis uberibus manus adhibetur. Tunc fessa brachia succo effusæ valetudinis intumescunt, quando integrum fenus furicollis arva dissolvunt : nascitur exercitii desiderium de fertilitate telluris : vomeribus agendum est, ut per palmites exuberet dos autumnii. Nunquam spumantia labris musta meruit, nisi qui vitium luxuriam curva falce resecauit : et in diversis cultibus plus quam vini acciperet, liquoris effodit. Talis est natura mortalium : rite comparantur arbutis rudimenta parvulorum. Quos postquam parentum sollicitudo a matris radice decerpit, providendum est cui solo juxta vota commendet. Post deliberationem doctoribus jura nostra transcribimus. Tunc sunt institutione vestri, quos nobis natura concesserit : tunc incipit sibi tantum studiorum lima vindicare, quantum origo vix prævalet. Pene enim non injurium est, vicini prosapiem collatione doctrinæ : quia patris officium habet luxuriam comitem ; præceptoris, sollicitudinem : genitor sit deliciis, institutor laboribus : libertatem origo tribuit, dignum libertate monitor facit. Ergo magis vestrum est, quod laudatur in homine : nemo enim, si desit testimonium facundiæ, poterit prædicare quod nascimur. Splendorem familiæ prodit lingua, quam tribuitis : sit præco generis, magistri beneficium : ineruditata nobilitas cœlestis munus abjurat. Adstringite ergo arctioribus vinculis per ætatem erratici palmitis lapsus : sine sobole ramos ferro castiga : novellum cespitem foui quo cuncta fructificare soles, attolle. Habet adolescens noster, quodcumque de suis respexit, quod sequatur : nobis crede, actus tot stimulis per volat, quolibet scientiæ fuerit æquor ingressus : fodietur prosapiæ suæ calcaribus : per tot ordines nihil nisi quod ad litteras invitat, invenit. Stat ecce ante te parvulus noster felicibus initiandus auspiciis : et sicut justis hostia devotionem sacerdotis exposulat. Paternam convenit ore pietatem, ut qualibet oratione constitutam in vitæ limine commendet infantiam, quam de parentibus non sermone exigit, sed quid desideret error ostendit : formidur subvenire in necessitate parvuli, quam formido manifestat. Sponde tuis adolescentule³ digne primordiis : spem solidam de tua perfectione concipimus : bonum ingenium doctori optimo mancipamus. Sacri jam rudimenta venerare collegii : ad Latiaris curiæ proficiunt sidera, quos vides scintillis modicis futurum lumen ostendere. Hoc avos dixisse sufficiat : mihi

¹ Præfatio dicta Lupicino] Lupicinum Euprepia sororis Ennodii filium fuisse nos epistolæ docuerunt : hic utrumque ejus avum prodit, Firminum et Licerium a quibus et cognomina de more sumpsit : nam Flavius Licerius Firminus Lupicinus appellatus est :

quod quidem ex Vaticano codice Commentariorum Julii Cæsaris didicimus, in quo ad libri calcem ascriptum erat : Julius Celsus Constantinus legi. Flavius Licerius Firminus Lupicinus legi.

² Forte digna.

remanet stricta insinuatlo. Propinquum ad te sanguineus, orbum parentibus religiosus exhibui. Quæ res mihi affectum pueri faciant, jam tenetis. Si necessitudo respicitur, liber ab amore esse non possum : si pietas amica proposito, nostri sunt filii qui parentum suorum præsidio denudantur. Unum ergo vinculum venit a prosapie : alio nos adstringit officium. Respice, venerabilis magister, tot pro isto supplices manus, et in spe parvuli majores ejus, me teque considera. Genus est singulare laudis in doctolibus, discipuli eruditio. Achillis lingua Chiron innotuit ; fecit sequacis meritum opinionem illius plus amari, cujus per se forte facundia in lucem non potuisset exire. Maro vester tantis institutores suos commendavit, quantis ipse notus est : et certe illos per merita sua fama non prodidit. Hieronymus noster, nisi præceptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur : sed illi applicanda sunt bona nominati, a quo sumpsisse videntur originem. In summa, ut dixi, cælum pulsat magistri opinio perfectione discipuli. Apud scientem rerum non obijcio oblivionem, quia nota commemoro : avara sunt vota diligentum. Deum precor, ut studiis vestris gratiam suam comitem jungat, ut quos a me limandos accepisti, doctissimos reddas : et illorum eruditio vestra quidem gloria, sed meum efficiatur obsequium.

DICTIO IX.

¹ *Præfatio quando Arator auditorium ingressus est.*

SCHOLASTICA TERTIA.

Notum cunctis bene mortalibus, quod dicendi laborem negotiorum feræ pariant, et eliminatis curarum procellis orationum serena plus rutilent. Diem suum ingenia, nisi occupationem nebulis fuscata, non perdunt : sententiarum jubar cura vacuos respicit, et expeditus animus declamationum pompam commendat. Qui cæca remis temerarius freta proscindit, nudum sollicitudine gubernaculis pectus accommodat : et clavi regimen sola qua magistrum navis convenit, inquisitione perpendit. Tunc stupea in ventos ex voto frena laxantur : tunc rudentum vinculis diu libera maria vincuntur, et imperiosus undarum cumulis homo dominaturus ingreditur, viarum incerta astris recludentibus agnitus. Tunc Phosphorum, Pleiadas, Cynosuram, et quidquid iter monstrat inspiciens, ad cæli ductum callis hominis ordinatur ; si tamen mens nullo extraneæ occupationis mordeatur ambiguo ; nec peregrinantem notitiam magister inertie mæror affligat. Quod si aut pigro torpore hebetatus animus dormiat, aut diversis excitans stimulis per devia distrahatur, nescit ad propositum suum totus occurrere, cujus membra prudentie lanista animarum cura discerpit. Inefficax semper est, et a molis suæ valetudine dissociatus ostenditur, qui non potest, quantus est, una tractatum forma monstrare. Est tamen boni doctoris

¹ *Præfatio quando Arator auditorium]* Hæc tota nunc primum in lucem eruta ex manuscriptis : scripta in gratiam Aratoris, cum Deuterii grammatici Mediolani disciplinæ traderetur. Mediolani inquam,

A expendere origine serpentis rivuli, qui scalpente ad ipsam terram ungue perducitur, quid sit ejus in unum collectus alveus, quid sit ubi nascitur æstimare, et vires fluminis non de his quæ accepit, sed de illis quæ potuit accepisse, colligere. Quorsum, venerabilis magister, libertatis index, boni testimonium sanguinis, ingeniorum lima, fabricator sensuum, hæc verba præmiserim, si requiras ; me me locutus sum, fateor, me digessi : quem inter incitiae dormientis infantem occupationes variæ et tristitia fortis imperitiæ mater oppressit : cui non datur duris solvere colla laboribus, ut studiorum lupatis ora decorentur. Meus sermo quod scaber est, et nullo splendescens dictionis atritu, intelligentiæ est et exercitii quod dedisco. Te inter palæstra tua originaria lingua B palma sollicitat : te inter cives, mei immemor, superba Delus annumerat. Tu Casualii gurgitis lautus possessor incedis ; et ego vix arentibus labiis stillantem guttam marcidi liquoris infundo. Te sudore continuo, nulla diversitate interpellante, utpote colionum suum, doctrinæ messis amplificat. At mihi viz de magnorum horreis pauper faseli esca porrigitur. Tu in sustentationem ruituræ libertatis felix dextera subrogaris : me Ecclesie angulus etiam bona metuentem sæculi præsentis includit. Quid, rogo, visum est dudum insignia eloquentiæ tuæ in me tam longe positum oculos destinare ? Fuerunt magis alii, quos dictionis tuæ ornamenta componerent, quibus verborum phaleræ per Latiales elegantias acquisitæ victurum et apud posteros nomen offerrent. Me tacito teneri tantum convenit affectu dictis imparem et officiis sequestratum. Quid erigeris C animos quos alter jam sibi vitæ ordo subdiderat ? Quid ad te revocaris per longa iterum intervalla distantem hominem, apud quem sicut nefas est non meruisse laudari, ita crimen fuisse laudatum ? Tua sunt, tua, ne dubita, aut eorum, si tamen inveniri potuerint qui sequuntur. Ad adolescentulum tamen, quem præsentis diei auditoriis tuis auspicia dedicerunt, cum quo mihi parili infantia convenit, si venia me donatis, verba converto. Cujus primordia quantum infabricato sermone commendem, imperiis amoris excusor. Sub jugum mittitur dilectionis necessitate constricti : et dum caris prospicimus, quid nos deceat non videmus. Hunc licet paternæ debuisse oratio prosequi : non est tamen a patre aliena quam porrigo. Debuit tibi, macte, orationem professio et mea. Felix istud nominis apud doctos auspiciam, ditando scientiæ frugibus laborem circa studia necessarium promittit et nomine. Finde, adolescens egregie, pinguium dorsa terrarum : imprime dentem vomeris novella adhuc incude formatum ; exerce in studiorum solo quidquid optimum convenit aratoreun. Si scrutatus penitus fueris latentium secreta camporum, invenies illic Deuterium, qui ubertate

quia ut ad epistolas observatum est, Arator extra Liguriam non studuit : et quæ de Deuterio passim scribuntur, ad Mediolanum, ubi scholam habebat, referenda sunt.

linguarum germina tibi multiplicatis seminibus, et sudorem remuneretur impensum. Disce jam nunc verborum luxuriam artis falce truncare; ut novellus cespes sub ferri disciplina proficiat. Resecetur quidquid infecunda palmitum umbra transmiserit: ad solam uvarum spem vitæ ramos extendant. Talis ad genium tuum redeas necesse est: talis ad vota nostra respicias: et cum te gravidis scientiæ culmis ornaveris, tunc te magnum dici conveniet Aratorem. Quocirca spe in te præmii nutriat laudis ardorem. Legi quia non est fortunæ lusus, si quando inter feculentos quorum ego primus sum, imperitorum greges profecerit litteratus. Non metuas pressuram, qua gravantur instructi: magis laudis habet jacens peritiam, quam culmina rusticantium. Erigit doctos conscientia sua; et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.

Prosecutionem meam quam vere rusticam in Aratoris commendatione contexui, felici tantum dicunt aliqui personæ blanditam; cui favorem de patris potestate conciliet dilectionem mentita necessitas. In cujus laudis ministerio vivis et præsentibus tantum serviens, temporalem exhibet lingua famulatum. Quæ quoties in aliquorum præconio fucatis verborum imaginibus ludit, fortiori studio conceptum mentis abscondit. Nonnunquam enim doctis tribuit stylus profundiorum cogitationum latebram, si dulcibus aures non bene merentium fomentis illexerit. Sed sequestrantur a nostro talia instituta proposito. Nos etsi scire hæc convenit, et odisse. Cautius enim a prudentibus nota quam inopinata fugiuntur. Mihi ad laudationes amicorum nisi amor verba transmiserit quæ in penetralibus conscientiæ caritate magistra dictantur, inter relationum vias sub fasce suscepti oneris palpito. Ergo ¹ classico meo, cui proprium sine fraude servavit ingenium, indices animi mei dictiones attuli; quia sine adulationis suspitione est inter æquales amicitia personæ: et tunc fida diligentium sinceritas approbatur, quotiens non venit a potestate quod metuas. Mihi classicus non meretur imperiis, quidquid non imponit obsequio. Ferunt tamen aliqui, orbo parentibus fideli, auspiciato gymnasia litterarum, personam religiosam debuisse magis verba præsentare. Orbem parentibus dixi, cui per felicia naturæ damna communis pater et episcopus factus est proprius. Ille afflictorum consolatio, jejunorum cibus, cæcorum oculus, pes claudorum, tot pietatis suæ species, tot misericordiarum gradus ad hujus convertit personæ profectum. Et illud domni Laurentii, quod mundi necessitatibus succurrit, ingenium, in ministerio hujus exercetur infantuli. Cui talis non sit, ut vere dixerim, gratiosa calamitas?

¹ *Classico meo*] Mox infra, *classicus non meretur imperiis*, nempe Arator. Nova significatione classicum dixit auditorem scholasticum, quasi jam tum scholarum ordines in quos scholastici distinguuntur, classes appellarint: usus porro eadem est voce lib. ix, epistola penultima.

² *Gratiarum actio grammatica, quando Parthenius*]

A quem non joves amisisse patrem, sub lucrosa commutatione si talem conceditur invenisse? Tanti viri insignia, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est, cujus est dulcis auctoritas, aut horrida dulcedo: qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis: qui nunquam facit quod sequentes nollit imitari. Cujus ad unguem polita conversatio cæleste iter discipulis, dum incedit, ostendit: minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Nujus viri suscepto adolescenti quid mea præstitisset oratio; quem eventus dexter de institutoris meritis manet, et de orbitatis prosperitate perfectio? Huic sufficiunt patroni preces: per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.

DICTIO X

¹ *Gratiarum actio grammatica, quando Parthenius bene recitavit.*

SCFOLASTICA QUARTA.

Quando debitas beneficiis reddimus gratias, credo quod abjuramus jactantiam necessariis obsequendo: nullo enim arrogantiae tumor honestatis velatur indumento, cum non gloriæ militant verba, sed sanguini. Aliud est enim ut lauderis dicere, aliud dicere ne carparis. Ibi mens avara famæ est subjecta jactantiæ, hic servata ratione jure in locum gloriæ redigit, quod ex dictionis sudore contigerit. Justis namque et superfluis declamationibus, et si pari favore sermone, discretis tamen mentibus exhibetur: uno quidem tyranni laudationes, et bonorum principum ore celebrantur, nec est aliqua inter ejus qui meretur præconia, diversitas, et illius qui usurpat. Quod nisi gravia judicantur ingenia dicendi causas expenderent, nullum daret hæc quæ etiam indignis contingit, acclamantium aura discrimen. Susceptarum secreta dictionum ab audientibus non examinantur lingua, sed pectore. In summa, aliud est recitantem blande et libenter audire, aliud affectum quo recites approbare. Sed jam omissis thematis commendationibus, rem potius mediocritatis nostræ eloquatur. Parthenium quondam ad studia tua properantem, optime magister, sub oratiunculæ meæ insinuatione perduxi, tunc cum liberalium disciplinarum limen intraret, tunc cum incertum esset, utrum prosapiam nitorem eruditione loqueretur: nullo enim teste nobilitatis utitur, cujus sanguinem non prodit instructio. Tunc ergo prædictum prosecuti sumus eloquio, quando fas non erat sermone nostro, qualis esset natus, ostendi: quia bonorum semper meritum labes est habere lucem sanguinis, et nocte rusticitatis includi: prodi stemmatum vocibus, et imperitia fuscante delitescere. Aurum nihil est, nisi manu

De Parthenio alterius Ennodii sororis filio dictum est suo loco in epistolis. Ilunc olim, cum studia auspicaretur, alia dictione prosecutus fuerat Ennodius quæ non exstat: nunc ejus doctori, Deuterio, ut opinor, gratias agit, cum specimen profectus sui declamando dedisset. Sic pro Aratore duæ sunt dictiones, una cum ad scholam deductus est, altera cum ad laudem provecus

componatur artificis, et sulvo pretium metallo lima **A** fabricante jungatur: cessante industria, exigua est claritas quæ venerit a natura. Fabrilibus debet studiis, quod in partu suo terra laudatur: fornacis beneficio et latentium facibus venarum quod in solidi traxit speciem ferro ¹ dominatur; et effera hominum corda, domitrice affectione captiva, victum, nisi excercerentur, mortalibus non præberent. Artis est, quod liquidum maris elementum homo securus ingreditur; et parvo discrimine per ingenia iter mortis exsuperat. Magistra agricolarum simplicitas telluris faciem dum brachiis distinguit, vineta componit, et de prole arborum liquorem quo salus nutriatur, extorquet. Multis manifestatur indicibus, operantium diligentia, aut infundi quod origo non tribuit, aut quod bona tribuit custodiri. Et si talis est rerum **B** universa conditio, quanto, doctor eruditissime, sollicitudo tuæ est elevanda præconio, per cujus dexteram libertas jam jamque ruitura relevatur? per cuius peritiam aut instituuntur novella, aut servantur decora majorum? Vere fateor, nisi esses, brevi succumberet, quidquid monstrat ingenium. Sed quid obligor maximis, qui sustinere parva non valeo, et generalem facio gratiarum relationem, qui vix pro persona sufficio? Uberes tibi coram multis, emendatissime hominum, grates refero, quia agnoscere a me Parthenium institutione fecisti. Tu de ejus pectore scientiæ sarculo paliurum et lolium submovisti: tu triticeam messem qua propinquos pascas, elevasti, felici in eo eventu per familiarum dissonantiam, unum quod sequeretur, et aliud quod fugeret, demonstrando **C** ! O laudanda supra hominem tui virtus ingenii! In una eademque persona, qua arte, quod utrumque descendebat a sanguine, quid disceret, et quid dediceret, indicasti. Læto Deus gaudia nostra disponat eventu: procul sit quodcumque minatur adversitas: plus in te laudandum est, quia discipulus tuus scit prosapiem vitare, quam quod prosapiem certat imitari. Ecce Parthenium propinquitas sua ex utroque generis calle descendens, alia agnoscit feliciter, alia feliciter non agnoscit. Quam timui ne præfata permistio dum ipsa dive sitate discordat, in deterioris jura meliora vita concederet, et pro vilitate temporum facilius in ipso pars indocta regnaret! Sed ostendisti mihi, ætatis tuæ ornamentum, quia plus in consanguineo obtinui quam poposci. Cœlestia imitatus es ubertate beneficii, quando impensione multiplici commendantis vota vicisti. Ecce jam hiemali pectore et corde algido dictionum flosculi vernant, et ridentia verborum germina depingunt calathos exhibentis: ecce post geniale murmur de ore ejus, quæ humanitati significent, verba funduntur. His ergo muneribus tuis nisi reddam vicissitudinem, præstitisse te æstimes non merenti. Quisquis enim feriata lingua successus meliores susceperit, ostendit se quod attulit prosperitas non amare.

¹ Schot., donatur.

DICTIO XI.

Quæ dicta est, quando Eusebii filius traditus est ad studia.

SCHOLASTICA QUINTA.

Licet sicut novitas, ita habeant intermissa formidinem, et hoc sit cum de ² attrito favoris publici frons refugit, quod fuit ante quam disceret; dum ad eluctatam reducitur usu dicendi pereunte senectus infantiam. Exercitus Olympicis certaminibus de palma confidit eculus; et si non otio debilitetur, in suo jure credit esse victoriam: semper ei coronam blandimentis efficacibus spes promittit, nisi velocitati præmium desidiæ languor excutiat. Artifex jaculandi de triumphis securus optat incerta: et cui occurrit semper in acie gloria, longa pace superatur: poetarum hederas nobilioribus corymbis et viridanti specie nutrix ingenii comit assiduitas: cessante frequenti probatione mutescunt ora causidici: educatus in puppibus æquor liquidum sine terrore nauta perlustrat: qui si ad terrenam vitam ducat officia, nec itinera astris, nec eventus deprehendit auspiciis. Agricola si aliquando vomerem illeceps urbanitate contemnat, in devium bobus dum scribit terga, rapietur. Ergo sicut artium in suo quæque opere invenitur mater instantia; ita noverca eruditionis est negligentia. Talis est nostræ, quam post temporum intervalla producimus, conditio dictionis: non notum schema deferens, non pompam quam ætate mercari debuisset ostendit: totam fiduciam de auditorum benignitate concipiens, sufficere credit veniam pro favore; satis esse pia vota pro merito. Absiste procul, debilis timor: insinuandum orbitatis miseratio, orationem religiosum commendat officium. Quid faciat sermo peritiæ splendore dotatus, ubi causa etiam sine insinuatricis linguæ placet officio? res impetravit gratiam: sufficit ut verba mereantur affectum: utraque secundis ad audientiam vestram omnibus convenerunt. Dicam sane quod restat, quia tantum defruo laudibus meis, quantum remanserit in præsentī causa silentiis. Huic Eusebius nobilissimus genitor, par moribus quam natura, dum extremis pressus, humanitatis sortem profuturo in longum velit superare consilio: dum vitalis animæ vigore terreni carceris angusta calcaret, ac se spiritalibus habitaculis, cum a Deo vocaretur, refunderet; nihilque in mente ejus esset de homine residuum, nisi immaculata filii diligentia, illud, quod nec inter cœlestia ulla delet oblivio: hunc mihi quasi bene conscius fovendum, prout vires tribuunt, dereliquit: confusa sunt supremis deponentis verba suspiriis. Videro quid alius reliquerit, mihi sub Dei obtestatione dimisit hæredem. Cui saporem vitæ labris primoribus contingenti gustum deprecor ubertatis infundi: ut provocatus disciplinarum melle et favis scientiæ, de domibus cereis ipse sibi liquentis elementi nectar assumat. Habet, doctor venerabilis, laus tua per hunc ad cumulum perducta, quod capiat: ex talium profectu, meritorum tuorum plenitudo non refutat augmenta: quia discipuli elegantia

² Forte attritu.

assertio est sine labe doctoris; ejus maxime, cujus A prosapiem splendidam tempus postulat scientiæ radiis adornare, ut decus originis in diem serenissimum procedat, quando oris in ipso jubar effluerit.

DICTIO XII.

Data Aratori quando ad laudem proventus est.

SCHOLASTICA SEXTA.

Thema, laus litterarum.

PRÆFATIO.

Littera de proprio laudetur splendida censu,
Advena nam cultus nil tribuet genii.
Ebria vestito plus lucent vellera Sere :
Persica candentes colla decant lapides.
Nil juvat externo componere membra nitore :
Lux naturalis sidera nobilitat.

NARRATIO.

Omni- bus reus quæ æstimantur præconiis, exhibenda est pro dicendi facultate laudatio : ab eloquentiæ dote radiantibus reddenda sunt litteris quæ debentur : quia sicut gratuitum munus, et opes et animum indicat largitoris; ita accepta denegari, avaritiam et impudentiam reserat suppriment. Liberos litterarum numini quod de ipsarum fluxit altaribus : quantavis enim materia ista copiis prædicationis honoretur, qualibet effluat ubertate dictorum, de possessionis suæ frugibus pasta satiatur : quia dum inter vireta quæ disposuit, propria oculos amœnitatem captivat, habet quidem ipsa jucunditatem de graminibus suis, sed majora capiunt messes ingeniorum incrementa per dominam. Itaque qui fenus litteris solverit, plus ditescit : dum per secretiores meatus, quasi per magnos alveos, quæ ad illas directæ sunt fluentia, reducuntur : nec quod per guttas amiseris, aliter quam si relaxentis Junii jus habeas, possidebis. Quis peritiæ depositum neget, nisi qui desiderat mendicus effici dum reservat? Istius rei fructus (quod mirum dictu est) in abundantiam refusus exæstuat, dum jejunos faciat incubantes. Ergo post opem cœlestem, post superni favoris auxilium, ministra quibus utaris, ars veneranda, præconiis; et inventionis tuæ bono de his quæ a te fuerint directæ, gratulare. A te orta in usu laudis amplectere : nos nihil manet in hac parte, quod dignum sit ultione vel præmio. Fideli oris nostris famulatu si parum in elevatione meritum tuorum suggerimus, hoc dedisti : nos horum amicum fistulæ sumus, nec quidquam de copiis commissi liquoris ebibimus : tu ut per nos meritum tuis satisfacias, quasi Ægæum pelagus, ut Pegasus gurgis illabere. Ante oculos vestros sunt morum vestrorum, si bene exempla retinetis. Salvæ sunt quasunque de censu vestro ad usuram gemmas admovemus. Ecce verticem meum coruscans luce vestra diadema nobilitat, et pretiosorum lapidum fulgore variato, crescit ex genio, dum competenter ostenditur. A vobis radicem sumunt instituta sapientiæ; per vos informata proferuntur. Nullus sine vobis pectori sapor est, nec libertas eloquio : vos ingenui testimonium sanguinis, vos materia pudoris,

per vos, quæ cor bene dictaverit, lingua proloquitur : ad investigandam inter justitiam vos præbetis, dum oppressum callem dumetis quo expetuntur superna, purgatis : vos triticeam de lolis segetem, vos fecundas de sterilitate ingeniorum glebas efficitis, et gravidas aristas ad scientiæ horrea, ne fames infantie possit prævalere, portatis. Mundæ nitorem familiæ servando, obscenam prosapiem peregrina luce perfunditis. Deo proxima res est vero infusa beneficio, dum per cursus elucubrationis traditæ, ne optimi degenerent, et ut mali degenerent, salva stemmatum veritate præstatur. Per vos de innocentum actibus, quæ ad instructionem sequentium pertinebant, gesta non percunt : vestris in medium catenis transacta reducuntur, et sepulta reviviscunt : vos instrumenta B memoriæ, vos causa pietatis : vestris vomeribus humani pectoris tellus ad fecunditatem præparata describitur : vos religionis auctores, vos hosies criminum : vobis ducibus quæ per usum subripiunt, dediscuntur scelera, per quas bona discuntur : aut ad directum homines augetis propositum, aut mutatis obliquum. Vestro exsules ornantur indicio, et a mundi culminibus sejunctos vos cœlo sociatis : malas conscientias aut intrare contemnitis, aut in sacrarium ingressæ dedicatis. Facessat a litteris vel mutata quod dignum est, vel non mutare quod noxium : vestris vulneribus nulla per chalybem vestitos subducit instructio : ad penetrabilia illorum, et quos ferrum texerit, pervenitis : vestris umbonibus directæ ab adversariis tela repelluntur : nec speculis peritiæ vestræ ulla clypeorum C crates opponitur. Vos in afflictione constitutos erigitis : vos positos in corporum cruce mulcatis : sic gaudiis augmenta tribuentes, ut modum hilaritatis et producta custodiat : si a vobis veniant blandimenta, dulcescunt. Non licet contra imperium vestrum vel defunctum flere quem diligas : vos nuptiis, vos aptæ funeribus : scientiæ istius studium diversissima in concordiam tenet, et utramque partem amplexa gratulatur : utinam vos longioribus coli liceret affatibus, et non vestris legibus deberetur brevitatis, a quibus copia votiva suggeritur ! Per litterarum species in longum itura vox tuto committitur, et sine illuminatione sui relegente solidatur. Ante vos ignara ordinis vixit humanitas, et ructantia glandem pectora sine modis verba vomuerunt : vos inter unius naturæ D homines distantiam facitis, dum cœlestibus notiæ vestri, pecudibus similes redditi ignoratio. In propatulo est, qualis ante hanc frugem fuerit mortalium deserta prosapias : cum illis enim quibus nobiscum par adventus in luce est, per discretionem vestram non est conditio unum sapiendi. Valet, ornameta melioris sæculi, et mundum quem eruderastis concessæ a Deo, in temporum remedio possidete

DICTIO XIII.

Quando Paterius et Severus traditi sunt ad studia.

SCHOLASTICA SEPTIMA.

Si nauta secundis flatibus feliciter humidi directum transit itineris : si bellatorem ducit successus melior ad triumphum : si per rhetoricos campos litterarum

miles iudicis fit favore sublimior : nostrum est ho-
 dierno die momentis paribus gaudere de themate.
 Quid mihi est cum ingenii mei publicata et degeneri
 paupertate? ecce de susceptæ dictionis messe dite-
 scimus jucunda sorte, quando relatores meritum
 relationis amplificat, et actorem causa commendat.
 Ubi est pavor, qui nos sibi propter imperitiæ con-
 scientiam subjugabat? ubi frontis trepidatio, usu et
 exercitatione fragilior? obliviscimur meriti nostri,
 dum claritatem loquimur alieni. Nunc discimus po-
 tentes et alios esse, vos facere, quando tantum et
 fama nobilis dat præconi. Nihil mihi cum dubiis :
 splendor laudantes illuminat : et immersos tenebris,
 si ejus meminerint, sol recludit. Sed rursus hilaritas
 jungitur cum pavore, et fit socia exsultationis trepi-
 datio. Quando impar in modicis, sufficit in supremis?
 Nam qui claritudinem non styli luce commendat,
 obnubilat : et sicut ingenio facundorum crescunt
 modica, ita siccitate devenustantur amplissima; et
 nisi æstimatis viribus aggrediar sarcinam, subjace-
 bis. Ecce Paterius et Severus ornamenta curulium,
 et parentiva vocabula purpurarum, eruditionem ori-
 ginariam in ipsis vitæ præstolantur exordiis : dedi-
 gnantes non studiorum diligentiam cum sapore hau-
 riri lucis, quos indiscretis temporibus Dei natura
 donavit et litteris. Pro quibus, quid parentum de-
 cora, quid insignia vetusta novo mentibus relator
 insinuem? Levabor hoc onere, si fastos pro me,
 auditor, interrogos : mecum campi solemnibus illa vo-
 ciferatio, mecum Severus et Paterium et aula vena-
 ratur et curia : quorum quamvis familia meruit sci-
 piones et trabeas; seposita tamen ad tempus dote
 sanguinis, quod occasum per dignitates et post se-
 pulcra nesciunt, moribus exegerunt. Mentior, nisi
 vivit Paterius in opinione doctorum, et perenni ære
 formatus, illam eloquentiæ palmis nobilem inter pe-
 ritos præsentat effigiem. Horum prosapiæ adhuc
 quidem parva, jam maxima, gemmata pubescentis
 flosculi ora præferens, vocis præsidium quod exhibe-
 bit, implorat, hoc taciti poscens allegatione colloqui.
 Juvate parvulos, quos habebitis patriæ mox parentes :
 impendite præsidia defensoribus, et pugnatæ pro te-
 neris, ne maturiores ævo succumbamus pro univer-
 sitate bellantes. Scitis quæ domus pro generali cala-
 mitate desudet, cui debeatur pro communi securitate
 litatio : a qua fluxerit quod inter adversa inter vos
 civilitas non vacillat. Debet vobis origo nostra hanc
 tributariam functionem, ut semper nutriat patriæ
 suæ sine intermissione custodes. Ergo si nota sunt
 vobis bona germinis nostri, inserenda suggerite : ut
 quod nitet in semine, cultura meliorel : habeat cæpes
 radici obsecundans poma, quæ tribuat. Non sunt
 peregrina, non fugitiva quæ poscimus. Si Eleis et
 Olympicis conflictibus nutritur eculeus de parentibus
 æstimatus, nos adhuc proficientium creatorum mu-
 niamur exemplis. Vobis tantum præbuerunt obsequi

Vivit Paterius | Petronii Maximi n. consulis collega
 anno 442 et ante consulatum præfectus prætorio, ut
 testatur Valentiniani Aug. novella ad eum missa.
 Ennodius æream quoque statuam doctrinæ nomine

res secundæ, quando propugnatorum vestrorum et
 adolescit posteritas, et adhuc patris avique tutela
 non deficit. Ergo his stimulis incitatum, doctor
 venerabilis, suscipe universorum voces afferentem,
 et elevatus consideratione meriti parem te multorum
 forma sententiæ : labora ut munitio nostra te susti-
 nente solidetur, et ne inimica arietum vincat impu-
 gnatio, tu muris patriæ studiorum arma conjunge.
 Scimus quorum tibi soboles committatur, ut quod
 natura validum peperit, confortet industria. Ducis
 erit, non originis, si de viri fortis stirpe editus ha-
 beat inter bella formidinem. Sufficit te sic instructio-
 nis tuæ sudore crescere, ut præsentis pueros formam
 veterum facias obtinere. Sed dicas forsitan : licet te
 professio sanctior urgeat, me in istis non habet cura
 postremum. Ego sum cui Paterium filium mater et
 virgo sacri fontis alvus effudit : ego in animæ ejus
 secunda nativitate aut recreatione sum genitor : ergo
 peculiaris eruditionis ejus me provisio respicit, cujus
 pater et inter cœlestia sum vocatus.

DICTIO XIV.

In legatum, qui patriam hostibus prodidit.

CONTROVERSIA PRIMA.

Si excellentius crimen est, quod digna veneratione
 persona commiserit, habetis, iudices, in uno homine
 duo diversissima, et proditoris meritum, et sacra-
 mentum legati. Sed vincitur in ipsis vox superata
 primordiis : facinus vix credo, quod arguo : quis
 æstimet in vocabulo integritatis consummatam ceci-
 disse perfidiam. Cogimur dicere, quia nil mali aut
 proditor metuat, aut verus legatus admittat. Quid
 accusationi meæ pro innocentia nomen opponis? in-
 sequentem posses effugere, si esses meritum quod
 vocaris. Nemo cautius malus est quam qui abscondi-
 tur sub appellatione pietatis : tutum est iniquitatis
 exercitium, quod honestatis tegitur indumento. Fa-
 cessat propositum præstigiis potius quam mente
 constare : enervata defensio est, quæ nudi honoris
 nititur nihil valitura testimonio. Ut nocentior contra
 patriam existeres, viam tibi consilia nostra pepere-
 runt : nos egimus, ut fortior hostis, dum propugna-
 torem quærimus, appareres : non sentiremus quæ
 irrogasti patriæ inimicitiarum pondera, nisi sum-
 psissent ab amicitiarum religione principium. Exter-
 nis adversariis sine labore congregimur : inermis
 pectus invenit, qui de gratiæ fruge in affectum prorumpit
 inimici : egimus fœderis tempore, ut generalem
 adversarium, quid gravaret patriam, non lateret.
 Iste enim, cognitorum splendidissimi, si negligentius
 in suscepto functus officio, per animi tedium socio-
 rum cominodis institisset, capitale mereretur exitium :
 quale est enuntiasse hostibus interna patriæ,
 pro quibus certasse sacrilegium fuit? quibus sunt
 expianda tortoribus, quando illud perdidideris, quod
 nefas est non juvisse? quantis colorum varietatibus
 et urbanitate lethali ad hoc perductus æstimatur, ut
 Paterio positam fuisse significat, in foro nimirum
 Trajano, ubi mos erat, Sidenius :

Ulpia quod rutilat porticus ære meo

legati personam putaretur implere? Solet virtus quæ innata non fuerit, cura et nutrimentis institui, et transire in affectum, quod feceris studio falsitatis: usu honestatis robor adipiscitur, qui bonum sub diuturnitate mentitur. Servasse adhuc benevolentiam captiosam, nisi inspexisses lædendi callem legationis clave fœseratum. Tale est, ac si ægris sub febrium jactatione languentibus allaturus salutem curator adveniat, et animam in penetralibus suis sub medicinali specie exclusurus inquirat: quis, rogo, huic non pandat secreta vitalium, et in quibus adhuc locis vigor subsistat, annuntiet? facilis extinguendi ministratur occasio illi a quo sanitas postulatur. Sic te, imparissime hominum, adversus nos intimorum reservatione munivimus. Ex vestro nunc, cognitores, pendet arbitrio, si qui peccatis vicit universos, non debet omnes reos superare suppliciis. Nasciturus in posterum culpas incidit: eveniet ex unius cruciatu generalitatis emendatio. Genus pietatis est, circa hostem patriæ esse districtum, ne dum personæ parcitur, ad incrementum vitia provocetis.

DICTIO XV.

In novercam, quæ cum marito privigni odia suadere non posset, utrisque venena porrexit.

CONTROVERSIA SECUNDA.

Adest, iudices, noverca, quæ ut satisfaciat odiis, non parcit affectibus: quam ne privignus evaderet, elegit miscere ejus casibus, quem dilexit: quæ sævissimarum more belluarum, de confusis mortibus tesseram fecit, dignos lethi forte æstimans, quicumque cum inimico illius potuere trucidari. Ruptis repagulis accepit furor ejus exercitium, quasi neci deputatum perimens quidquid occurrit. Generalitati perniciosa esse desiderans, nisi defecissent toxica, adhuc ira crescebat: hausta sunt a duobus venena, quæ reperit: quod in aliorum servaretur exitio, non remansit. Heu! quemadmodum gemuit defectum poculi, cum cadavera pauca conspiceret, indignata sibi quod de funesto liquore plus defunctis, quam quod occideret, dedit. Quæsit de extinctorum visceribus pretium mortis alienæ, si licuisset, abstrahere; ut plurimis per guttas fata dispergeret, ut animarum penetralia virus nobile possideret. Ante experimentum perniciosus effundebatur humor in poculum: fecit eam quid perdidisset, agnoscere, postquam de succis abundantibus paucos exstinxit. Ubinam gentium fuit animus conjugalis diligentiae? ubi maritalis sacramentum copulæ? Plus egit privigni, quam tori recordatio: dum immanitati obsequitur, effugatus est viri præsentis affectus: credidit in quocumque vivente privigni remanere posse substantiam. Lucem voluit profana confundere, et humani generis messem mundo labente succidi: quidquid in occasum potuit ire præcipitans veternis Erebi legibus diem nostrum cupiens scelerata submittere: ne illam vel post inferna odiosus inspiceret. Quantis gradibus et profectu scelerum ad venena descendit? Diu exitium distulit, quod aliquando in tormentis constituto ingressit vice beneficii. Ante flagris, fame, frigore inimicum cor-

pus afflixit: postrema est in novercali indignatione necis executio. Vellem in accusatione, iudices, diutius immorari, nisi facinorosæ poenam prolixior lingua differret. Nolumus quas peroranti conceditis, ut addicenda in luce mereatur inducias. Quotiens, scelestissima feminarum, subdolis privignum fovisti complexibus matrem mentita? quotiens innoxiiis potionibus egisti, ut de manu tua mortem securus acciperet? Captata sitis, tempus et bibendi necessitatem forte ut citius lethum porrigeres, exorabat: habuisti misericordis opinionem privigni desiderii obsequendo: quotiens matrum loca tenuisti, ut novercam tutius exhiberes? Solet, libertatis præsules, in conjugali consortio unius sobolis ut commune pignus attendi, dum affectio quam pater obtinuit transit ad filium: decedentibus matronis, virorum providentia, dum ad educandam posteritatem curarum participes quærent, sic novercas inveniunt. Sæpe tamen sub hoc vocabulo mater accedit, eo cautior circa germen alienum, quo sollicitius nomen tragicum vult vincere. Genitricem munit securitas, et sacramentum nominis sui: quæ etiam misericorditer creduntur irasci. Vestras, infausta, blanditias jure respuimus, quibus per fucum malitiæ interna vestitis. Erubesco, cognitores sanctissimi, damnatam meritis suis diuturna impugnatione sustentare: non est anceps sententia, quam labore suspendo. Utinam exquisitis effugetur de luce cruciatibus, et lentis secta vulneribus existat superstes corpori suo! non uno tempore de propriis sedibus nocens anima vellatur. In affectum reducitur puritas, quotiens generalitatis oculos expiaveris cruce noxiorum.

DICTIO XVI.

In eum qui præmii nomine vestalis virginis nuptias postulavit.

CONTROVERSIA TERTIA.

Creditis, iudices, per hunc victoriis lamenta misceri et triumphorum saporem disciplicere de præmio? æstimatis offendi deos in effectu rerum, et deduci ad poenitentiam numina, quæ vota joverunt? Adest homo nequis-inus, qui gemere nos imperat, quod patriæ nostræ vicit inimicos: qui consummatis præliis, dum laboris pretium flagitat, et hostes et bella commendat: qui exhausta putat laboris esse suffragia, nisi quæ iratis cœlicolis conferuntur: ut possit civitas ejus perdere, quod per ipsum creditur acquisisse. Confidit genium bellatoris pictis tabulis et imaginibus non teneri; nec requirit ut servetur sæculis ære formatus: sola opinatur esse gaudia, quibus evenit munus adulterii. Si ad hoc te casibus obtulisti, ut pro sudore tuo nominari pudeat quod requiris, nos non possumus scortis debere quod vicimus. Non pro amore bella gessisti, qui post adversarios in civitatis medio cum pudore congregeris: sine causa hostes depulisti, qui eorum vicibus fungeris in triumpho. Habuimus statum honestatis liberum, dum casibus subjacemus: fugienda est virorum fortium felicitas, per quam jungimur miseriis subditorum. Etenim, curiæ lumina, per minutias scelerum hunc opinamus

ad infamia vota perductum? quantis gradibus exercitatum facinus pervenit ad hoc ut vitia laudibus mercaretur? Credebamus eum, dum vitam in tentoriis ageret, et ad insignia roboris duris corpus successibus invitaret, civico amore constringi; ut per militiam ejus, nec incendium urbis, nec sacras corruptela virgines possideret. Iste enim emit tot vulneribus, ne alter facinorum fruge potiretur. Quid tibi debeam, crudelissime hominum, datur intelligi, per cujus beneficia superati exitum victor Ingemisco. Dicite, præsules libertatis, quem potius habuimus qui animos nostros possedit, in tobarum clangore terrorem, dum ferri seges equorum fremitu minaretur exitium? Credo, ne libera patrum colla catenarum rigor astringeret: ne inviolabills matribus pudor civitatis excidio deperiret: ne votiva virginitas sacris mancipata culturis prædonis igne raperetur: ne famula castitas hosti pretium fieret insultanti: ne corporibus ex humana condicione liberatis, vis inimica subriperet, et adversariæ pûdicitia libidini ad ultimum deducta serviret. Quæro a te¹ herosa magnanime, quid de patria tua mali depuleris, si hæc quæ timui victor optasti, dum mortes hostium ictibus tuis numinum favor addiceret. Percunctor utrum poposceris superos in illa necessitate fautores? Si fecisti, perfunctus periculis sacerdotibus eorum pro debita oblatione munitaris? si non adhibuisti pia vota certamini, quid tibi debeo, quem sine precibus suis generalis prosperitas comitata liberavit? Si intelligis, multum est quod debes numinibus, si studuerunt supplici: majus, si dederunt victoriam non petenti. Credo, digressus e prælio, loco principe delubra veneratus es, et tibi gratiam retulisti, unde prædam feriatis manibus certas abripere. Vereor ne templis nulla face consumptis, ducat vestalem virginem sors secunda captivam.

DICTIO XVII.

In eum qui seni patri cibos subtraxit.

Data Aratori.

CONTROVERSIA QUARTA.

Nescio, iudices, utrum inveniatur pœna, quæ criminibus satisfaciatur impetiti. Interim deest linguæ copia, quando facinoris novitas superat arguentem. Iste est filius qui grandævo patri, cum posset præbere alimenta, denegavit: id genit sceleribus suis associans, ut esset patre incolomi parricida. Putas evasisse te debitum de non illata genitori morte supplicium? ut esses² innocenti, pepercisti. Potuisses cruciatus quos intoleras, ultimo patris sine concludere, si manum jugulo medicam præstituisses: prima est malorum tuorum adinventio, creatoris proprii exitium nec removere ut pium filium, nec ut crudelem decet, inferre. Quid est quod inter utramque viam, exquisiti inventor periculi, neutram sectatus pascaris promulgata tæbe genitoris? vixit, te procurante, eo infelicior pater, quod mori te procurante non meruit. Nemo, sanctissimi, dubitat mundi istius mala advocata necesse sepeliri; et communem sortem votum esse

¹ *Heros* vet. cod. apud Schot.

A inter adversa constitutis: necesse est optari, quod modum ponit amaritudinis. Rogo, quibus est belluis comparandus, qui procuratore sua infert dura sine termino? cujus doli, dum manus abstinet ab auctore lucis, letho commutanda pepererunt? Jam erat genitor istius annorum fasce contritus: jam per tremenda senis membra ævi depopulatio vestigia olim robusta subverterat: jam diuturnitatis morsibus in rugas quæ declarabat hominem, forma vergebat: non tamen sine spæ subsidii ad maturitatem pervenerat, cui jam major soboles arridebat. Potiori fiducia ad victum congregata dispersit, quem semper scimus horrea sua in pignoris alacritate posuisse. Omen potavit cogitare de substantia, cui existerat natus incedulis: ad gelidam vanitatem hoc putans posse sufficere, quod reparatus in prosapie annis viridioribus non peribat: cum repente egregius juvenis tali patrem securitate nudavit. Vellem paulisper, venerandi cogitatores, ad hunc verba convertere: sed reor perite monita, quæ profugatis moribus exhibentur. Patamus, venerandi hominum, ad hos usus prolem cujuspiam magisterio pervenire? sufficit germini institutio naturæ; quando quod solent facere doctores, infundit eorum pectoribus lex humana. Non est ex accidenti bonum, debita complere: nec deesse potest ratione præditis, quod avibus probamus insertum. Versa vice, aquilas legimus fetuum ministerio pasci: et beneficium parentum, quod implumes nati, quando ovorum tunicis exuunt, indepti sunt, quadam districti æquitate restituunt. Non putant volucres esse liberum accepta denegare: quale est ingenium quod circa diligentiam suorum alites nescit imitari? Transeo multiplicibus exemplis luporum rapacitates, jejuno escas parentibus ore deferunt, et impasta visceribus fera ad creatores suos currit ore locupletis. Vos perpendite conscientiam rei, quali pœna digna sit, quæ inusitata commisit: quia propagantur impunitate vitia, et nisi judicantium censura succurreret, peccandi vis per generale corpus exiret.

DICTIO XVIII.

In tyrannum, qui præonii nomine parricidæ statuam inter viros fortes dedit.

Data Aratori V. C.

CONTROVERSIA QUINTA.

Quamvis, iudices, virorum fortium effigies mansuro perenniter ære servantur, et per hæc simulacra nesciant obitum vel sepulti: quamvis in æternitatem migret per has artes imago mortalium, et angustam humanæ naturæ legem vincat industria: tamen virtutis pretium nec parricida aliquando meruit, nec tyrannus exsolvit. Quando munus innocentium aut sceleratus elicit, aut oppressor libertatis ingessit? Statua, venerandi præules, sudoris fructus est, judicio reddenda purissimi: ut in utroque congruus nitor nec suscipientem devenustet, si indigno auctori provenerit, nec, si conferatur immerito, maculet largientem. Si libera adversus tyrannum vox est vitæ detentantis, si licet sub tutore criminum culpas urgeri,

² Schot., *nocentior*.

dicam quod sentio. Inter duos nefarios res honesta A si qui animabus reliquus vigor est, desent præmia volitavit, et neutro munita præsidio, nec a quo procederet, nec ad quem deflueret, cognoscebat. Res dudum decreta sortibus, et sanguinis comparanda suffragiis, ad quorum pervenerit jura, respicite: ut eam tribuat usurpator imperii, et accipiat patris extinctor. Quo me vertam, nescio: inter virtutum tuarum, venerandæ princeps, deprehensus abrupta, nescio utrum accusem quod tyrannus es, an quod honoras præmio parricidas. Utrique digni crucibus, et de præsentis vita culleis effugandi. Non creditis sufficere, vos debitum vitasse supplicium, nisi et tu quod non licet, tribuas, et ille quod non meretur, acceperit. Jam dudum a te ista per audaciam præsumpta sunt, cum arcem justitiæ profligator intrasti, his ad dominatum evectus suffragiis, quibus in altero statuam contulisti. Necesse est, amplissimi hominum, universos fovere quod fuerint: nec utiliter, nisi ab emendatis, corriguntur excessus. Prodigus frontis est, qui punitorem mali credit facinorum sectatorem. Judicis conscientia constringitur necessitate secreti, et non putat liberum condemnare in subjectis, quod ipsa non dubitavit admittere. Quantis successibus aut quam variis incrementis ad hæc sentina criminum pervenisti, ut tibi liceret ad sublimia pervenienti in tantum peccare, eum velles, ut probrosos ad potiora status invitares? Tu libertatis saporem felle servitii commulasti: ille obsequia patri debita vertit ad gladios. Quantum laudanda sint quæ læsis, advertite: et feriato ore accusantis quid mereatur pater, et ingenuitas æstimate. Tu absoluta colla jugo miserrimæ conditionis astringis: apud illum nihil prævaluit lex naturæ: hoc tu circa patriam geris, quod intulit hic parenti: in eo fortasse crudelior tu credendus, quod dura imperia sub vitali quadam morte dispensas: nec illis quibus est desiderabilis obitus, quasi medica manu præstas exitum: ille non passus genitorem in mundo subsistere, pernici lectu eripuit vitam locis auctori. Nescio qua sunt criminum diversitate discreti: interim si liceat, pœna jungendi sunt. Si te circa cives alienijus supercilii tumor elevasset, reum te designaret hæc communitio, et privatæ abjuratorem dulcedinis immoderata nuntiaret erectio. Si ille creatorem torvo lustrasset aspectu genitore incolumi, habuisset meritum parricidæ. Videte quid dignum his sit, qui ad delictorum fastigia pervenerunt. Nihil est quod residuum, aut afflicta credat patria, aut pater extinctus. Facessat a nobis, principes viri, argumentis acerbare commissum. Sufficiunt nuda reorum vocabula, nullo defensionis munienda privilegio. Addam sane delicto quædam quæ sunt præcelsa reatum, ne ulla res videatur, actione subtracta, quam sagacibus, ut æstimo, vestigiis invenistis. Ambitur parricidæ statua, fortium vallata lateribus, et simulacrum, quod aut litterarum cura peperit, aut Martius campus refudit, hujus imaginem posthabetur. Dariter, si creditis, ferunt tot evecti titulis, nulla ab efflore se paterni sanguinis retributione distare: et

si qui animabus reliquus vigor est, desent præmia sua, quæ annis roboris exegerunt. Ubi honestas, ubi studii liberalis efficacia, ubi munus pro patria dimicantis, si æreas formas artis possessor exhibet, et qui genitoris funus procurat, obtineat? Vos tantum digna meritis exhibete tormenta: ne si impar pœna impetitos addixerit, nec vobis debeatur laudatio directa censendi. Uno itinere vita pellantur, quibus pene par existit sors delicti.

DICTIO XIX.

Data Ambrosio, in aleatorem qui agrum in quo parentes ejus erant positi, pro ludi pretio dedit.

CONTROVERSIA SEXTA.

Postquam, judices, deforme aleatoris studium deductus ad exilitatem census evaserat, et crescentem certandi curam facultatum defectus addidit, cœperunt a turpi præmio nec parentum sepulcra subduci: cœperunt expectari dubia casuum de favillis, et ridenda proponi contentionum momenta de lacrymis. Ubi sunt, qui dicunt perfunctas luce animas nihil cum hujus mundi cultoribus habere commune, et post sæculi segregationem diem suum habere translatos? Ecce jam majores istius prope quæ obtinuerant sepulcra senuerunt, et de ipsis per diuturnitatem fiunt busta jam tumulis: et tamen apud comessatorem improbissimum adhuc creduntur in illis intentionis pretia non perisse. Post longa vitæ curricula fortuito nil debentes, eventum inanes jubentur expectare de tesseris: post profligatas, quas parentes tui per longam parcimoniam opes collegerant; post multa argenti aurique pondera, quæ jutura hæredem parctas sub dimensione servavit: urnas veterum, ut essent in præmio tabulæ, sterilitate deterior proles honorasti. Si mausolea præcedentium minor posteritatis cultus ornaret, esset plectenda negligentia, et spectaret de illis pœnam judicibus, qui filiorum suorum mores in alienis cupiunt emendare commissis. Pro festivitate certa temporum lege redeunte, pro sertis, et quibus animæ pascuntur muneribus, credidisti nefas, si genitorum tuorum sepulcra dominos non mutarent. Non tibi licuisset domos ultimas pro abducta ab hostibus pignoris tui redemptione distrahere: quæro quæ sit necessitas, quod alienum video in parentum tuorum cineribus possessorem: et nihil mihi aliud nisi ludus opponitur. O misera mortalis conditio, et cum denegantur desideria, et cum infelicis conceduntur! Quotiens creatores tui sollicitis Deum movere suspiciis, ne de hujus usura lucis, quod infaustissimum creditur, et sine legitimo hærede transirent? Eduus, institutus, eruditus, ad hanc messem, judices, jejuna pudoris mente pervenit, ne in jure suo patiat esse, postquam universa perdidit, patrimonii largitores. Damnamus in scelerato voluntatem turpissimam: nam contigit forsitan, ut ad probos dominos priorum tuorum ossa beneficio levitatis emiseris. Communis est universis defunctorum reverentia, et circa religionem sorte ultimâ conditorum dignam poscit humanitas universa cultorâ: excellentius tamen

¹ Schol. litteraria.

majoribus nostris debita suprema redduntur, quos ita sibi veneratio proponit ante oculos, ut diis credamus exhibitum in quibus defunctorum mandata peraguntur. Servamus universa quæ jusserint; non credentes impune contingere, quod de eorum fuerit præceptione violatum. Non inveno, novum facinoris genus qua explicem novitate sermonum. Quibus fuit sacrilegium non parere, quale est eorum suprema domicilia pro ludicris vendidisse? Credite, cognitores, stare ante oculos vestros tot istius atavos vindictæ tempora præstolantes, quorum placatione mansura in posterum circa parentes diligentia poterit sine labe sanciri.

DICTIO XX.

In eum qui in lupanari statuam Minervæ locavit.

CONTROVERSIA SEPTIMA.

Semper venerandorum judicium ancipitem credimus fuisse sententiam de confusione peccati. Ibi cognitoris, quo potissimum vergeret, hæsit deliberatio, ubi dubia extitit sors delicti: nam definitio-nem æquitati congruam sicut vitia manifesta exigunt, ita obscura suspendunt. Quando in luce est facinus, quid spei remanet addicendo? Percipite, quæso, animis, et interna æstimatione tractate, qualis sit, qui et virginitatis oculos, et lupanaris secreta violavit: et in utroque sacrilegus, nec flagitia veneratur quibus inimicam testem adhibuit, et castitatis profligat ruborem quam indignis associat. Expostulo a te, humani generis ostentum, qui levitatem tuam ad erigendum Minervæ simulacrum religionis cultus adduxerit, dum integritatis hostem illata de loci fœditate monstret injuria: nec reverentiam te exhibere Veneriæ pollutioni clamat publicata corruptio. Nesciunt peccandi terminos, qui ad transgressionem sceleris excessuum amore provocantur: modum in erroribus ignorant, qui crimina excelsa moliti sunt. Dum Dionem et Palladem, diversissima numina, peregrinantibus mancipata sententiis, in unum fabricata deridens arte conjungis, fecisti religione tua acerbius quod delinquis. Res summo digna piaculo, miscere discordantiam, et in unum colligere, quibus nisi secretum præstiteris, contumelias irrogasti. Creditis inveniri hominem de hac mundi gemina conversatione neutrum tenentem, et nec amicam virtutibus existere, nec fidum vitis inveniri? Solent aliquos erigere ad despectum boni operis patrocinia culparum, et qui de sapore laudis alieni sunt, de licentiæ fruge gratulari. At te quæ istarum rerum invenit sectatorem? meliori ordini contrarias manus atulisti: nec improbis sinceriter obsecutus colla submitteris. Odi, principes viri, morum suorum remissos judices: condemnno, qui per negligentiam serenorum actuum in dubium trahuntur: execrabilius tamen detestor, qui

A in utroque deprehensi, nulli exhibent stabilem conscientiam. Pollicentur enim poenitentiam tempore honestatis affectum, quos fidem videris exhibere peccatis. Si te, scelestissime hominum, ante Veneris delubra positum stimulasset Minervæ recordatio, utramque potestatem male diligens ingenii tui memoria læsisset? fugisses illius domicilium, cujus adversariam mente retinebas: qui honor est ibi ejus statuam collocasse, ubi dea pudicitiam potuisset commemoratione violari? Nesciendo, infaustissime, gradibus ad fastigia execrandi erroris accedere, pene postliminio bellum inter cœlicolas excitasti. Vident illi oculi semper turpia, detestati junctos quadam obscenitatis lege complexus. Dum procurante te interest lupanaribus captivum numen; solus es qui ostendisti servire humanæ libidini superiorum potentiam: et illis eos constringi locis, quibus fuerint a mortalibus deputati. Quam dissona erit in adolendis impensa sacrificiis? unius oblatio numinis alteri dabit injuriam. Nam dum per providentiam tuam simplex pulvinar gemina superiorum potestas obtinuit, et in una æde pudor et luxuria convenit, neuter devotionem nostram favor aspiciet: quas tu habitatione miscuisti, nos propriis habebimus offensas sacrificiis: qualia erunt munera, quæ gregatim portanda sunt per iu-cestas et virgines? una offendenda est hilaritate, et lascivia placanda altera. Inter verbenas et thura hostiarum erit causa certamen, et inde efficienda irata numina, unde mulcentur.¹ Submovero sacrilegis prolixam narrationem: moras quas in luce reus accipiet, inter supplicia consumat: quia devenustat referentem et alienorum actuum turpitudinem.

DICTIO XXI.

In patrem quemdam, qui cum filium a pirata captum redimere non dignatus esset, ab eo tamen ali petebat.

CONTROVERSIA OCTAVA.

Thema. Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur: cuidam duo filii, frugi et luxuriosus: piratas utrique incidere: scripserunt patri de redemptione. Pater vero venditis facultatibus piratas expetiit: cui optio data est, quem vellet, redimeret, quia parum pretii detulisset. Ille elegit luxuriosum, quia æger erat, redimere: qui cum reverteret, in via mortuus est: frugi piratæ evasit: pater petit ut alat: ille contradicit. Actio contra Quintilianum suscepta. Ille enim patrem tuetur, nos filium. Rogo ne arrogantiam putes, qui legeris.

*Præfatio.*² Nunquid fas est adversus Quintilianum nisi pro veritate dicere? aut immemorem sui loquendi facit aviditas, qui tribuit verba justitiæ? Fallentes decet urbanitas, dum peniculo fucata mendacii peregrinum decorem laudanda verbo tenus sumit elocutio. Sane solatio oratoriæ artis æquitas asse-

¹ Schot., *Submoveo.*

² *Nunquid fas adversus Quintilianum*] Quem acutissimum Romani generis declamatorem appellat Trebellius Pollio in Postumio juniore. Ausonius de Professoribus

Seu libeat fictas ludorum evolvere jites,

Ancipitem palmam Quintilianus habet.

Quinta est Quintiliani declamatio *ÆGER REDEMPTUS*, cui contradicit Ennodius. Thema autem controversiæ, quod apud Quintilianum iisdem pene verbis legitur, et principium, quorum utrumque in vulgatis libris desideratur, ex antiquis adjecimus.

ratur : eligo pompam, quam probitas defensa parturiet. Procedat contra eloquentissimum virum celestium favore munita simplicitas : de fiducia partium nostrarum oritur quod audemus. Vos tantum, principes viri, benignitatem vestram, salva aurium animorumque cautione præstate : ne coturnus ille sublimior, oris facultate qua prævalet, in possessione sua credat esse victoriam. Quid est aliud adversus ejus impetus nos juvare, nisi peregrinantem reducere post intervalla justitiam?

Principium. Gauderem, cognitores amplissimi, evasisse me pedorem carceris, vincla piratarum, nisi regresso mihi myoparonum loco pater existeret. Quærit a me alimenta, quem nec auro ab hostibus, nec lacrymis liberavit. Putat quod illi debeat regressus ejus proficere, quem cum potuit non redemit. Frustra partum beneficio legis imploras, qui factis tuis naturæ jura solvistis. Exhibe i victum patribus jus decernit : non est tantummodo sacramentum istud in nomine. Dicat vel pirata, si pater es. *Melior* me fuisse mortuo sæpe cum loqueris, nunquam ostendis esse, cum judicas. Viam culparum germani decedentis attendite : ipse magis genitoris moribus paruit, qui prælatus est ; ego quo omine vitam meam per extraneos ab istis actus exegerim, declaratum est cum me pater prædonibus sponte dereliquit. Valida sibi videtur adversus sobolem argumenta proponere, cum propensorem gratiam meruisse jactet culpabilem filium, et proximum sepulturæ. Quæso, judices, pronuntiate quid debeam. Interim clarum est me et cineribus vitiosi fuisse positum. Non erubescit quiquam ab eo auctoritate parentis exigere, in quo esse noluit quod vocatur. Utinam mihi ad hos usus valetudinem piratarum catena reservasset ! facerem præbitione indebiti alimenti patrem meum pudore captivum, ut injustus arbiter de propriæ gemeret iniquitate sententiæ. Cibus enim qui ab illo præstatur, cui nihil boni mereris, exhaust : jejuna sunt saturitate sua viscera, quæ non habent conscientiam beneficii ante collati. Nescio quid de duobus filiis homo ille spei suæ residuum putet, qui unum terræ reddidit, alterum passus est in perpetuum raptorum dominatione servari. Accipiat, nisi confunditur, quidquid exhausta suppliciiis membra gemuerunt. Non novi quid senex a debilitato flagitet : interea quod adverto, sumus ambo pascendi. Quid mihi rationem modicæ facultatis adducis in medium : qui unum redimere voluit, sic substantiam suam vendidit, ne pretium pro utroque sufficeret : quis infelicitatem meam, quis miseras possit exponere ? cui post Cilicas et ipsa quam resumpsit esse fertur libertas obnoxia ? Dicite quæsumus, judices, si et in patria mea debiores pronuntiabimur, quid evasi ? Addidit creator sanctissimus dolere me quod emisisset vincla germanorum. Quasi vero tantum a nobis exigat natura servitium, ut compenset erepti fratris hilaritas quod remansit. Amorem debemus carnis sociis absoluti : credite dicenti manifesta : nesciunt intrare de altero gaudium a hominem pro se timentem. Illud enim improbatum more

PATROL. LXIII.

A clamat examinis, ditioem esse quodammodo a quo aliquid poscitur. Talem technam in supplicationibus fucata servat urbanitas, ut utatur composita humilitate pro jaculis : quatenus commento superbæ abjectionis nihil ei relinquat liberum, qui rogatur. Licitarum pro ambobus census testatur, quem pro uno constat expensum ; expectat geminam gratiam de beneficio singulari. Nescio utrum quærendum sit quid cogitaverit, cum apud universos liqueat quid fecerit. Exhausti partium tuarum defensiones pirata, qui de nobis præstitit optionem : teneat quæ sola desideravit sepulcra de filio pater, qui tantum moriturum redemit ; nam qui sano languentem præp suit, denunciavit se horruisse victurum : quid de superstitute poscas, nescio, habens in consolatione lacrymas quas emisti.

Narratio. Perpetuo, judices, honestatis culturam et in ætate peccatis amica servavi : subtrahens impensas desideriis puerilibus, unde posset ævi gaudere maturitas. Illius rei frugalitate fecimus ut remaneret patri quod pro luxurioso filio posset offerre. Quid de patrimonii exilitate causaris ? si par moribus exstitissem, usque eo perducta res fuerat, ut neuter potuisset absolvi. Inæqualis est arbiter, qui proficere voluit alteri quod nostro pudore condidimus. Quantum asserit paterna districtio, causa nobis diuturnæ captivitatis probitas fuit. Sanus diligens, patri fratrique sedulus, talis reduci non meretur in patriam : et nisi exstitissemus una sorte captivi, sorduisset suspitione nostra regressio : æquales calamitate fuimus ; sed patris amore distantes. Felix luxuriæ suffragio juvenis, et ante magnam partem communis exhausti substantiæ, et ipsi profuit quod remansit. Me miserum, et semper paterna judicatione captivum ! Prolusi in pace ante quod pertuli ; et dum recti iter teneo, indicio parcimoniæ, qualiter inter hostes viveretur, agnovi ! Hinc est quod, cibo quem ministravit fertas illa contentus, vixi inter ultima solatio consuetudinis, non humanitate raptoris. Quæro qui me servavit usus ille frugalior, si æqui observantia patrum mereret offensas ?

Objectio. Quid quod barbarus dixisse se perhibet, Unius pretium pertulisti ? debitum semper accipiunt objecta responsum. De nulla pendisti auctione sollicitus : aurum quod exhibueras ante preces inimicorum oculis obtulisti. Dum sic tibi universa procederent, a nullo potuit ambigi quod sufficeret desiderii tuis unius liberatio. Mox tamen ut illa intra repleta squalore mortis intrasti, quid esses electurus, antequam optionem tribueret pirata, cognovit : non descendit ista de amore trepidatio ; nihil ostendit ambiguum, qui de duobus filiis per omnia signa diligentia, quasi ad unum venisset, annuntiat. Postgressum tuum fortiores me arctaverit custodia : divinitati gratias, si libertatem meam et hic tutaverit, quod evasi. Tua interim ad inimicos vocem videtur emisisse sententia, Nisi studiose quem relinquo servetur, elapsurus est. Diis ducibus fuga nostra ante oculos hostium locata efficax fuit.

Excursus. Præterea, ut est fandi locuples pater, A et vivendi diuturnitate didicit præsentare quod loquitur, callens imponere necessitatem mentibus per auditum, dicit omnibus in humanitate degentibus cibum esse commune, et ab uno flagitat quod non licet quemquam negare, generaliter allegans deberi universis quidquid terra produxerit. Sed quando in communem usum seges triticeam sobolem et liquorem vineta fundebant, nec viritum tellus erat distributa cultoribus: nullus inter hostes filium sic reliquit, ut crederetur gemitus prætulisse servitiis. Ignoro, iudices, postquam elegerit lacrymas, de superstitie quid requirat. Sed metum nobis legis objectat, et quod inter parentes et liberos scriptum est, sibi deberi vult, qui nihil exhibuit de parente. Voluntatem nostram, dum cogimur, quærit; et desiderat hoc nos exhibere pietati, quod ipse professus est excusantem non posse negare formidini. Nunquid misericordiæ locus est ubi instat imperium? quod non licet subtrahi, non possumus dicere liberalitate conferri; clementia nisi ingenua non vocatur: quidquid non dare prævales, ceu intermunus computa, si dedisti. At frequens nobis naturæ iteratio et sanctorum creatoris nomen obsistet, quasi usura lucis, dono parta cœlestium, inter illa quæ ab hominibus tribuuntur possit ascribi: sacrilegium est superorum indulgentiam semen dixisse mortalium, desola habet libidine testimonium pater crudelis. Jungit etiam oneribus meis, dum reposcit solatia destituti, dicens sibi civitatem potuisse succurrere, ni redissent. Quid aliud voluntas ista manifestat, nisi ut rursus me pirata suscipiat: si gravis est inempta visio proliis tuæ; certe, vel quod soles magno comparare, meum bustum sine pretio possidebis: ætas quidem pollicetur vitam, sed tormentorum magnitudo, quam acerbiorem te digresso pertuli, promittit exitium.

Exempla. Deinde protulisti exempla paterno digna proposito: sed interpretatione viluerunt: quasi ætas cana desideris tuis formam, et non imitationem sanctis præstiterit institutis. Quid magni Æneæ humeri ponderis de creatoris fasce senserunt? aut pressit filium corpore, cujus ipse fuit sæpe bajulus actione? Vis scire quia eripi de hostibus meruit? ante oculos locatum est quod noluit, ne gravaret, credens sibi sepulturam procumbentis filii ruina præstari: et ne procedentem natum vita digniorem senilia membra retinerent, occasum civitatis dixit satis esse pro tumulo. Ille prædonibus evadente filio remanere voluit: remeasti ad patriam tu relicto. Quod nobilia Scipionis pro genitore suo facta commemoras? cum ille pro auctore sedulo dum se obtulit, totum dedit, sed non consumpsit universa quæ debuit. Semper votorum bonorum est causa consimilis, nec discreta sunt studia benignitatis. Pronuniat quid de filio mereatur, qui eum ad officia naturæ, nisi coactum, æstimat non venire. Vincla, nisi paream, lex minatur: quid refert? Ad hanc me consuetudinem suppliciorum a te procurata formavit diuturnitas, quamvis longa pœnarum tolerantia non faciat contu-

macem. Miror tamen, nisi quod effugi de barbaris pater intulerit: nihil est unde declinentur prædones, si sors ipsa sequatur in patriam, una est, quantum video, genitalis soli et peregrinationis adversitas, nec dispar amaritudo redeuntibus et captivis. Nequaquam tamen quid interit invenio, nec quæ potissimum cervices meas catena nectat inquirō: rigentis ferri nexus incurram, aut gulæ vectigal exhibeam, una conditio est. Jejunos epulas portabo satiato, et, quod est deterius, non amanti. Quantis oblata a me projiciet alimenta fastidiis? quo devotionem meam rancore calcabit? homo quem misericordem habere, et dum essem inter extrema, non potui. Ex æquo me et germanum meum redemptionem litteris poposcisse denuntiat, paribus absolutionem implorasse lacrymis, in simili epistolas constiutos sorte dictasse. Non renuo, non refuto, habeat de hac objectione victoriam. Illud tamen flagito, quæ causa fecerit ut quod duo poposcerunt, duobus est debitum, unus acceperit? Pro utrisque maria intrati, et liquentis elementi minas, quantum asseris, pietate duce transisti. Quis de gemina caritate credat homini cum uno redeunti? Nunquam misericordia nisi periclitata laudatur; quo pudore cessante effectu prædicatur affectio? Nunquid semper secretum pectoris innotescit veraciter clave sermonis? pietas quæ non etiam muta rebus tenetur, ostentum est. Inter omnes homines inconversa amor radice subsistet, si valet ista jactatio. Lex dicit: *Aut alat, aut vincitur.* Clamat pater: *Pastus iste parenti, vel si non redimat, jam debetur.* Ad has te equidem partes, cum ab officio cui eras per naturam obnoxius cessaris, armasti; proficit ventoso munimini, quod genuinæ negatum est turpiter puritati. Crede mihi, lex cum parentem locuta est, non tacuit redemptorem: hortata est, jussit, extorsit universa sufficienter impleri religiosi operis sacramenta per nomina. Calamitas mea sensus tuos ad hujus rei intellectus obnubit: redemptio filii quæ est in diligentia necessitudinis, esse non potuit in præceptis. Impietatem meam, et in liberatione fratris invidiam, dum Lædæa pignora laudas, accusas. Nescis quia si inter illos tuæ distributionis processisset æquatio, generasset errorem: nam unum in perpetuo decore lucis, alterum in jugi noctis possessione damnasset. Mentior, si alia judicia tua exstiteret de filiis. Quidnam esse censuisti, cum unum nunquam habiturus pirata dimitteret, alium nunquam relicturus quasi patre tradente retineret? quidquid post oculos tuos in illa ferali terra suscipui, a te processisse non dubito. Spes mihi universa consumpta est, postquam in me de solo barbarico redemptor abscessit. Quas naves ad littora inhumana tendentes non primus inspexi, et quidquid vanescente visione non sequebantur oculi, mente comprehendi? qui sagacius inspiciunt aliquid, qui promptius præstolantur. Quotiens ante adventum tuum, si quando nos lustrare aerem pirata permisit, in extraneis mihi personis pater occurrit, et vidi has quas sibi amor sine mentiendi dedecore pingit effigies? Illis imaginibus diu sollicitata corda feriuntur. Heu! quotiens

renuenti mihi cibos quos pirata praestabat, hac barbarus consolatione subvenit, Nil metuas, nil de hac afflictione suspires: si creator tuus superest, parum a libertatis statione sejungaris. Ecce aliquando adfuit sors cupitis, alacer mihi adventum istius et praedo nuntiavit. Non longe fuit ab integræ amore clementiæ, qui redemptorem lætus exceptit. Non habuimus, iudices, dominos inhumanos: fuerunt qui potuissent et prece molliri: si auri inopiam compensassent lacrymæ, uno tempore utrosque reduxerat; testatus est noluisse fieri, quod non est magno precatus impendio. Expendite, quæso, quid a me jure postulet, qui mihi in ultimis nec supplicatione subvenit. Adjecisti quod privilegiis naturæ munitus sis, et quod in me deliquisti non liceat vindicari. Sed non habet innocentiae prærogativam, qui defensionem suam locat in apice. Insons actionis luce niteat: citra dissimulationem crimina confitetur, qui in hoc tutelam suam æstimat quod præcedit: reos nulla defendit auctoritas; in facinorosis sacramenta nominis evanescent.

Epilogus. Et hoc, sanctissimi cognitores, ita post custodias latronum alio labore pectoris alligavi, quasi, etsi essem debitor, valerem exhibere quod poscitur. Non considerat spoliata carnibus ossa, dominorum inhumanitate sordentia, et patefacta per carnifices naturæ secreta non respicit. In corpore meo in lucem quidquid homo est protulerunt tormenta, et penetrantia viscerum instante cruciatibus barbaro, cum pater mihi dedignaretur adesse, vulgata sunt. Modum transit atrocitas, quæ vel in debitis exigendis non principe loco vires interrogat. Tu cum videas ætatis in me valetudinem miseriarum fasce mollitam, cum ævi robur multiplicium calamitatum varietate contritum, cum et necessitate senectæ habeam et invidiam juventutis, non a me desistis poscere quod et hostis remisisset exhausto. Tu accipies tributariam functionem, et adhuc me magnitudine nominis, et genio parentis inaccessis, cum miserationem quam debes cuicumque homini, despicias exhibere vel pignori. Superna dispensatio hac intentionem tuam mercede locupletet, ut rursus proliis tuis funera votiva respicias; et qui gravaris de vivaci præsentia, desideriorum summam capias de æpulis.

DICTIO XXII.

CONTROVERSIA NONA.

Præfatio.

Copiose quidem egregius adolescens inventorum suorum divitias in ordinem digerens, verborum quoque ubertate ditavit, et quæ pro religione esse credit, digno reverentia ore deprompsit. Sed procul opinionis insidias cessent malignorum commenta tractatum. Nos contra Aratorem dictionis pectus opponimus. Sed nec erumpentem in lucem laudis palmitem inimica falce truncamus: sed quem verborum callem sequi debet demonstrantes, scimus in illo nobis clarius, si eum præferri contigerit, triumphandum quia de nostris hausit quidquid Deo amplificante de scientia opum largius effuderit.

TH. MA. LEX.

De capta civitate hostium sacerdotes et Vestales virgines liberi dimittantur.

Post secundos bellici certaminis eventus, inter triumphos et lauras vires habere non potest lex ad resistendum recitata victoribus. Quid gladiis per afflictionem mortis egimus, si erit quod post prælia formidemus? Jacet ante oculos meos quidquid hactenus minabatur exanimum, et postquam fusa est inimica congressio, nescio quid nobis afferunt defunctorum principum decreta terroris. Nescit proliatæ qualitatem virtutis expendere, qui de chararum freno superbit armatis. Acquiescant istis inertia corda repugulis; ego quidquid mihi licentiam tollebat, ense dispersi. Illud tantum potest nobis quisque negare, quod nolumus. Illum contentus esse habere terminum, ad cuius me transgressionem desideria non vocarunt. Mihi quidquid prævalero habere lex tribuit. Otium et toga denegantur aliquid ferant: mihi totum natura peperit, quidquid in procinctu constitutus extorsero. Sola nobis scripta jura sunt, nil timere. Et hæc quidem auribus vestris, quasi bona esset formula quæ objectabatur, asserui. Nutrix tamen virorum fortium lex, vindex libertatis, patriæ munimentum, jubet post certamen heroes suos recidivam intentionem habere de præmio; et gestis non contenta felicibus, dum tollit sudoris pretium, frangit studia dimicandi. Ergo ne bona sunt præcepta quæ ne boni efficiamur occurrunt? Quæcumque fructum adimunt laborum, censors prudentissimi, de aliena nos facultate castigant. Nunquid æquum est habere valetudinem sanctiones de externo jure conscriptas? aut videtur rationi vicinum spem de futura possessione præcidere? Quid nobis religionis in sacerdotum personis opponitis? Deo duce, quem in liliis veneraris, obtinui. Cujus intuitu desideras eos de jugo nostræ servitutis evadere, ipsos noveris teneri illo impetrante captivos. Contra superos militur qui quoscunque illorum sententia prosternit extulerit: quos festinas eripere, nequaquam fuerant effecti hominum, si meruissent ministri esse coelestium. Ecce tecum de sapore legis, quasi non habeam quæ responsi loco objiciam tela, contendo. Quam justitiam putas in illa jussione, quæ ut hostem fulciat socios imperia propagentes addicit? Tolle spem prædæ, tulisti vota certaminis; et si defrudatur genius laureati, ad poenitentiam rediet quidquid contemptu lucis expetiit. Facessat a prudentibus aequitatem hujusmodi non dico lege, sed tyrannica inscriptione requirere, quæ ingrata numinibus, inimica virtuti, contra fas et justitiam pugnat mentito colore pietatis. Nescis, loquacissime hominum, quam justus dolor de anxia laboris fruge nascatur. Hoc est dicere, quidquid diis ductibus acquisitis, eripimus. Vidi urbem inimicam quasi uno incendio senescentem, et illas coelicolum sedes desertas et spoliatas divinitate prosterni: et putas remansisse quidquam quod non debet esse victoris? Quid quod ipsa frivola et inanis constitutio obscuritate confunditur? Dicit enim, sacerdotes vel Vestales virgines debere libertate gaudere. Credo

illos nominat in quibus domicilium suum esse cœli habitator ostenderit; quos majores esse hominibus ætherius favor sua luce signaverit. Indicit eorum reverentiam quos agnosci volunt divina pontifices. Vidimus miseros quos tuetur iste inter favillas lapsæ urbis de sola expectantes lamentatione præsidium, et, nihil habentes fiducia de proposito, inter turbas captivitate pressas errare. Non illis erat divinus splendor in vultibus, non quæ officium nuntiaret hilaritas. Nesciunt inter adversa turbari, quibus in sæculi tempestatibus de innocenti conscientia portus occurrit. Vidimus afflictiores cæteris trepidantibus, quibus nuda nomina lex ridenda concedit. Quis remansit locus in meritis, si sacramentum istud solo restat in titulo? Dicit credo aliud, aliud esse pontificem. Vidi sæpe ante confectas jejuniis facies directa in jugulum tela cecidisse, et reusos ab inermibus gladios rigentem perdidisse naturam. Si creditis religioso dicturo, non fuit templorum minister, qui inter qua libet discrimina humano eget auxilio. Scit supremus arbiter possessionem suam nova luce vestire. Non latet cœlestis illa permissio; et quamvis humanæ fragilitatis tunica vestiatur, effulgorat. Quid quod ipsi parati ad famulandum veniunt, qui trahi ad servitia non merentur? Hac extremitate qui indignus est, non rebellat. Occurrunt ad obsequia, quorum mens est digna culminibus; et pervicaciam mortalitatis eliminant, quos nefas est ad inhonesta constringi. Isti tui pericula, si nequaquam absolvi mereantur, intendunt. Non possunt subtrahi hominibus, quos non intelligimus quidquam amplius habere de hominibus. Juvate me, socii, juvate consortes: et garrulitatem impuglatoris mei auxiliante veritate comprimite. Agitur res de qua quid senserit superorum sententia jam tenemus. Addicantur immeriti, ut bonos possimus habere antistites. Instituantur per istos quos suos esse non conciliatrix fabula, non incerta defensio, sed ipse summi Dei fulgor enuntiet.

DICTIO XXIII.

¹ *In abdicatum, qui, patre necato, matri quoque insidiabatur.*

CONTROVERSIA DECIMA.

Postquam, iudices, abdicatus filius, in justis executionem doloris, patris factum, matris consensum, gladio vindicavit, turbare se æstimat innocentiam cognitorum, et aliquid de manifesti facinoris absolute subripere. Nescimus quæ in defensione sui verba commentitia sceleratus inveniat, ad cuius nos confutationem vulnus ostendimus. Malo perseverantia

¹ *In abdicatum*] Titulo caret in duobus antiquis: in tertio, qui recentior est, inscribitur: *Invectiva in Orestem, qui occidit Clytemnestram matrem*. Sed deceptus est quisquis hujus inscriptionis auctor fuit, argumenti similitudine. Nam Orestes matrem occidit, non patrem: hic autem patrem necavit, matrem non potuit. Quare indefinite scripta est in filium abdicatum: cuiusmodi alia complures sunt apud Senecam, Libanium et alios in abdicantes vel abdicatos, ἀποκρούοντας, ἢ ἀποκρουτομένους.

² *Allocutio*] Quam ethopœiam a Græcis dici monui

perditus filius, postquam necavit patrem, opinionem matris contendit extinguere: dolens quod evasimus pugionem, telo famam insequitur, cui pro sexu reverentia plus timemus. Nos ruptum patri, nos scelerati iter ostendimus. Ille contra verba non pœnitet. Ne quod nobis fidem videtur exstitisse subsidium ad sententiam suam traxit parvulum nostrum, quem luci nescium fabriata verborum arte subvertit, faciens et illum perire, qui putabat esse residuum. Quid præstigiis nudam desideras velare justitiam? nec odiosus parcere potuit, nec quem mentiris amasse, percutere. Nunquid argumentis opus est, ubi factum suum propria voce veritas testatur? perdidisti spem defensionis, cum genitricis ferro membra describeres. Sed licet procurator formosus et nitidus, nos ad hæc in-picienda oculos non habemus.

DICTIO XXIV.

Ex tempore, quam ipse Deuterius injuxit.

ETHICA TRIMA.

THEMA.

Perfunctus pelago Diomedes, tutus et arvis
Naufragium deslet, quod sine lympha fuit.
Quam propter varios contendens vicerat æstus,
Uxor ad alterius transierat copulam.
Causa querelarum simulato nomine vera est.
Hujus verba, precor, comite vos placidi.

¹ ALLOCUTIO.

O numina, si vobis non eveniunt cuncta disponentibus, divisa potestas est, aut et malorum estis auctores. Quod si humanarum rerum quenquam ex numero vestro cura sollicitat, felicitatem mihi reddentis tribuite, aut errorem quem finistis ingrati. Si cœlum vocanda piorum possessio, si pro; ter momenta lætitiæ mortalibus orata tribuuntur, nolite beneficiis vestris sociare vindictam. Cur taliter ad effectum vota tetendimus, ut pararetur cœlitum suffragio de occasi ne prosperitatis adversitas? Reddite, quæso, propitii incommoda quæ tulistis; restitua tur pelagus, ne terreno pereat fama naufragio. Secundis rebus proximum est quæcunque accesserint mala nesciri. Ignominia quæ me in facie percudit, non tetigisset absentem. Uxorem, pro nefas! nisi ad eam rediissem, amisisse non crederet: inflexit statum meum abjurata calamitas. Stationi propior fuit liquentis error elementi: portum in genitrali solo perdidit, quem sæpe in vasti gurgitis sinibus acquisivi. Hæcne est domus optata, cujus desiderio periculorum promittebatur oblivio, cum spe sequentis gaudii præsens malorum poterat forma nesciri? Cui unquam de miserarum terminis sunt nata principia, aut de perfunmus, eam Latini sæculo Ennodii allocutionem vocarunt. Sic enim et Priscianus in Præexercitamentis rhetoricæ: *Allocutio est imitatio sermonis ad mores et suppositas personas accommodata, ut, Quibus verbis uti potuisset Andromache Hectore mortuo*: quod est apud Libanium, τίνας ἂν ἔποι λόγους Ἀνδρομάχη κατένω ἐπ' Ἑκτορι. Hoc enim modo Græci ethicarum dictionum themata proponerant. Latini in hunc fere modum, Verba Diomedis, cum Ægiæ uxoris adulteria cognovit.

etis casibus evenit exordium? Aliquando optata contigit non amari? aut accessit ut hominem læderet fuga discriminis? Me novis semper pessima icibus fortuna percussit: cujus si in deterius vergit mutatio, simplicem nocendi fervet speciem, ne successionebus insolescat. Uxorem, malorum comites, habui ad pudicitiam naturæ luce transmissam, cui splendor oriundi creverat institutis, ut gemino defensa propugnaculo nullatenus facinorum crederetur icibus subjacere, nec dura castimonie obscenitatis evisceratione mollire. Illa nunquam fulvum metalli quæsitivum ornatum, nec pretiosorum candore lapidum nivem corporis imitata est, non ulla habuit decoris adjuncta, dum placuit, scivit conjugalibus sacramentis fucatis studiis non juvari, nec obligatum tenuisse conjugem, quando alium præter eum qui descendit a moribus quæsitivum nupta fulgorem. Mansit illa educandorum pignorum servitus libera, dum talem se præbuit, quæ et desiderari meruerit, et virum nunquam putaret absentem. Illa sexum mentis firmitate duraverat, dum illi muliebris imbecilla consilii de viris ceperant auctoritate substantiam. Jam lapsibus ordinis sui doctrina medicante repugnabat, et translata in usus alteros feminarum ridebat excessus. In summa, tali perit, quales solent a maritis lacrymas impetrare. Circæo, ut aiunt, poculo a se translata est, et in votum migravit adulteri. Sed quid agamus inter anxiam et incerta deprehensi? Recipiat nos pro remediis exosa navigatio, lassatæ manus rudentibus stapea rursus vincula meditentur; hæreat clavis dextera, ut frenatæ puppis per gubernaculum jura moderetur; depictus sideribus axis reddatur aspectui; dispositionis nostræ itinera noctium dirigantur iudiciis. Sit solatium luminibus meis, si profanati non videatur terra conjugii: fugiamus patriam, in qua tale effectum est matrimonium nostrum, quod et amisisse pudeat, nec audeant vota recipere.

DICTIO XXV.

Verba Thetidis, cum Achillem videt extinctum.

ETHICA SECUNDA.

Intercepta est pio quæsitæ fraus materna consilio. Invenere Achillem nostrum fata et ab alia natura subreptum, nec profuit quod sexum quem ei origo dederat astutia commutavit; feminam diurnitate non didicit, et viri fortis animum mollis consuetudo servavit. Quis credat inefficacem fuisse provisionem, quam et dea et mater invenit? Non est præmium immortalitas, quam nec genitrix transmittit ad sobolem, nec per eam quod filium casibus furetur occurrit. Ut nunquam doloribus subducamur, numina sumus. Quæ est ista conditio, quando de penetralibus viscerum nostrorum quod letho serviat exhibemus? Cælicolum potentiam aut liceret posteritati conferre quod possidet, aut caris descendentes pro lamentationis termino daretur occumbere. Inferiores hominibus sumus quibus similes paremus: in hoc deterius Parcarum ludibrio subjacentes, quia nescimus exitia pignoribus obligatæ. Superiorum maxime, aut prospiciam nostram subduc fortuitis, aut nos pro be-

nescii collatione submitte. Liceat pro caro, si non vincimus interitum, vel subire. Stat ante oculos meus orbitas, idcirco deterior, quia illam pro æternitatis meæ sublimitate præscivi. O lugendam numinum felicitatem, cum illud quod de adversis ignorari non licet, non donatur avertere! Recordor præteriti sollicitudinem temporis, et curas meas quibus nequidquam invigilavi reminiscor. Quid profuit Stygiæ paludis auxilio nati corpus armatum, dum illud quod a nobis sumere debuit quæreremus a gurgite? In membris prolis nostræ, quem dea tenuit, locus est vulneris. Cur non laxioribus digitis lympha se miscuit, ut ex toto exclusisset ictus superis unda sublimior? quid etiam juvat Chironis elegisse magistrum, qui ætatis lubricum doctrina solidaret? Credo diversis institutionum callibus, ut bellum filio placeret, invenimus: apud monitorem fortissimum actum est ut vires quæ sequebantur consilia non haberent. Quis miscendum feminarum latebris virum saporem vellet haurire certaminis, et inde provideat pignori, unde facit perire quod providet? Jam duratas spiculis manus ad calathos frangebamus, et illos humeros quos spoliati leonis terga calefecerant, auro distincta vel murice palla claudebant. Non facilis transitus fuit, juvenem nostrum puellam post guttum laudibus invitari: nec astute componitur, quod non in teneris ætatis primordiis imperavi. Sed quid transacta recolo, cum animum futuræ calamitatis pulset immanitas? Video Trojæ fumantis excidæ, et statu eam manente subversam; video Hectoris prælia acerba Grajungenis, qui idcirco erevit opinionibus, ut soboles meæ, dum occumberet, triumphum crescat ad pretium; raptatum quadrigis adhuc bellaturi corpus agnosco, et Achillis mei minui commodis, quod de pondere decrescit extincti; video, quod iræ proficit, perire compendio. Sed quid his laudibus pascor orbanda? reliqua silentio tegam, ne ante doloris tempus narratione conficiatur. Habeat consolationem de taciturnitate æternitatis nostræ, quam non habet de natura.

DICTIO XXVI.

Verba Menelai cum Trojam videret exstam.

ETHICA TERTIA.

Etsi gravibus dolorem meum raptor inflammavit incendiis, etsi pertulimus faces injuriæ, debito tamen rogo immensi auctoris sceleris cum conjuncta sibi universitate consenuit. Pene felix contumelia est quæ talem metetur, etsi cum maximo sudore, vindictam. Quis respuat suscipere necessitatem triumphum termino concludendam? sapor sequentium amaritudinem rei præcedentis excludit: dulce fit quod doluimus, quia doloris nostri pœnitet provocantes. Abductæ mulieris turpiter occasio nostri exstitit mater augmenti; peperit a nobis sequestrata uxor imperium, et de adulteri complexibus nobis edidit; atrium quam tenemus: qui riserunt celibem, videant superba hostium colla calcantem. Habuimus conjugem honestis per longum moribus institutam, alieni ignaram contubernii, quæ non optaret desiderare quod non licet. Non illam usus præcipitavit in vitia; sed scelerati prædonis impulsu servata est Paridem voluntate ca-

piua. Nunquam ad hoc illam erexit forma conscientia, ut se crederet adamari: quia, ut confidimus, turpissimis sunt moribus quæ pulchras se esse meminerunt. Talis ultio decuit magna peccantem; funditus procombuit, qui sibi venerandæ sumpsit culmen uxoris. Talibus ulere, adulter, hymenxis. His te Alecto pronubum sectatur insignibus; et placari nos sic convenit, et Paridem sic perire. Dictavimus matrimoniorum jura non sermone, sed gladiis, præsumptionum segetem ultrici falce vastantes. Multis ad conservationem proderit, nos perdidisse conjugium. Dicite, quæ ubicunque accepistis nomen uxoris, si non, quotiens vitia subripuerint, Menelai et nomen et virtus occurret. Quibus non est in studio pudicitia, erit, ni fallimur, in necessitate; et par per omnis disciplina servabitur, ubi nam formam et volentes custodiunt et coactæ.

DICTIO XXVII.

Verba Junonis cum Antæum videret parem viribus Hercules exstitisse.

ETHICA QUARTA.

Tandem aliquando qui iudicio nostro responderet inventus est, qui de inimico nostro, et dum vincitur, triumpharet. Hercule vires, nisi eliscent, non jacebunt: quem providimus, et de casibus est superbus. Stat propriis magnus viribus, sed erit maximus per ruinam. Nescio utum Hercules valeat par esse, vel si Antæum non liceat ulla ratione prosterni: at si hosti nostro blauditur adversitas, nos ad laureas pervenimus. Scimus futura, sed convenit superos loqui quasi humana mortalibus. Provideat Hercules quid eligat esse faciendum. Vincendus est congregiente inimico, vincendus est et jacente. Qui venena ludit in cunis, qui pacavit Erimanthi nemora, qui cervam velocitate præcessit, optionem habeat quid sequatur: aut hostem periturus dejiciet, aut si certamen metuerit, cum suis cautibus jam sepultus. Lernæum periculum, nisi fallor, oriatur de consummatione certaminis. Quis non credat nihil superes: quod peragat, cum humi fusus aspiciat? At nostræ partis intentio de oppressionis suscitabitur, et augmentandi roboris causam feliciter pro inimico perluncta res suggeret.

DICTIO XXVIII.

Verba Didonis cum abeuntem videret Æneam.

^a Nec tibi diva parens generis.

ETHICA QUINTA.

Quantum docet inclementia, perdidisti testimonium generis, quod opinione mentiris. Constat Veneris non

^a *Nec tibi diva parens*] Hos locos Virgilianos appellabant, cum Virgili versus pro declamationum thomate sumebantur. Talis est metrica exercitatio quam in vetusto codice Pithœano vidimus, Coronati V. C. hoc titulo et principio:

THEMA, LOCUS VIRGILIANUS.

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco;

V. C. CORONATI.

Aspera diverso laxatur vita dolore,
Et morti vicinus eo, vivitque dolori
Ægra salus: nostras cruciant dum flamma mentes,

A esse filium nil amantem: ordo rerum est ut prosapiam mores annuntiet, et quo quis auctore in lucem venerit, ejus facta recitet. Diva Idaliæ nescientem respondere beneficiis non agnoscit. Non fama filios, sed conversationis monstrat æqualitas: si diversa sit conscientia, vix credenda est esse soboles quæ vocatur. Te potius Caucasæi rigoris prærupta genuerunt, aut conceptum in recessibus montium saxea alvus effudit: et ne dira nutrimentis natura mollesceret, ^a eripientes ^a salutem Cytheris Hyrcanæ tigrides alimenta præbuerunt: nutrit te illa feritas quæ trucidat. Nam quid mihi dissimulatione pollicitor? aut quid sperando meliora sustentor? Non reddidit fletibus lacrymas, quas ejus amore torti fundebam: non genuit meos propriis meos cruenta est consolata suspiriis. In doloribus meis, quod unicum est remedium, non exhibuit pari dolore collega, quia pene ^b solus est in ætate terminus invenisse participem. Sed quæ eloquar nescio, quæ relinquam. Hæc nea dexter Junonis oculus, nec summi Tonantis patitur aspectus, ut pro tot impensis sequestratione consumar, nec aliud pietate pronoverim, nisi ut merear non amari. Hæc fides ab universis proturbata mortalibus, et quod hactenus numinibus homines jungebat, expulsum! Suscepi ^c miseranda naufragium, et ejus ditium reginam subdidi manente felicitatis sorte captivam: feci ut ageret dominum profugus imperator. Nunc furor succensit discredior, quare possessor me deserat, ingemisco. Ergo Apollinis vocatus auguriis abscedis, et sortis Lyciæ casum certis et ^c apud te jam manentis præponis imperiis? Scilicet coelestibus crudelitas ista procuratur auctoribus, et interpretes superiorum ad hos hominem compellit excessus, ut diligentis litora quasi solum hos ille diffugiat; ut per tempestates salutem prodat, qui solum fugit affectum. Vade, ulterius non morabor. Habet vindictam mei via qua deseror, habebit pelagus in furore iudicium; raucos tumentium procellarum ætus exaudiam; vocabis inter pericula Didonis nomen, quæ et fuit portus, et præbuit: aut certe, quod timeo, ne dum vindicor me vivente moriaris, eventum expetere navigationis post usuram lucis agnoscam. Vide sceleribus indebitam mercedem: perire innocens ante cupio quam merentem.

D Durus et indomitus Veneris se semine cretum
Jactat, et abjurans collaudat stemmata divæ.
Edidit ergo Venus fugientem nomen amoris,
Pectoris et rabidi fudit clementia virus.

Vitæ status abit: quantos post Pergama casus
Vidit item prædata manus: quos sæpe dolores
Pertulit, atque iterum, quas sensit Troja ruinas?

et quæ sequuntur. Nam vitiosi codicis mendæ progredi vetant.

^a *Salutem Cytheris*] Fortasse, *cæteris*.

^a *Eripientes salutem Cytheris*] Veram esse lectio nem *cæteris* sequentia docent: Nutrivit te illa feritas quæ trucidat. BARTH. *Adversar.* pag. 932.

^b *Solus est in ætate terminus*] Rectissime V. C. Schottus, in *anxietate*. Id., ibid.

^c *Suscepi miseranda naufragium*] Leg. *naufragum*. Id., ibidem.